História vo fotografii

Príbeh seriálu Slovania je fiktívny.

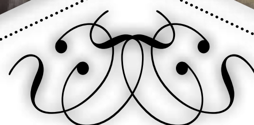

MAREC 2021

SERIÁL SLOVANIA

Výpravný koprodukčný seriál Slovania ulahodí oku aj toho najnáročnejšieho diváka. Veľkolepý príbeh našich predkov ožíva v dobrodružno-historickom seriáli, ktorý sa nakrúcal v nedotknutej prírode na severozápade Ukrajiny v Žytomyrskej oblasti kúsok od hlavného mesta Kyjev. Nevídaný vysokorozpočtový televízny projekt uvedie televízia JOJ už onedlho.

Ruiny hradu Devín na olejomaľbe Josefa Holzera z roku 1864

Slovania

Spoznajte s nami históriu našich dávnych predkov

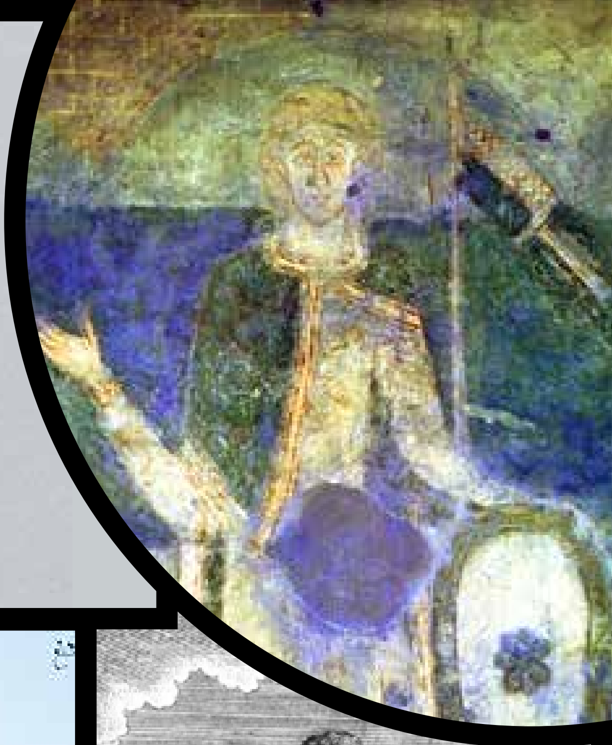
Kostol svätej Margity Antiochijskej

Ikona zobrazujúca vierozvestcov Konštantína a Metoda

Figúrka Perúna nájdená v historickom meste Velikij Novgorod

Replika brány na slovanskom hradisku Valy I. pri obci Bojná

Bohyňa Živa, ilustrácia z knihy Andreja S. Kajsarova z roku 1804

Hlaholika

Približná rozloha Nitrianskeho a Moravského kniežatstva pred rokom 833

Slovania naprieč históriou

PRÍLEV SLOVANOV 5. A 6. STOROČIE

Počas 5. a 6. storočia začali na územie dnešného Slovenska prúdiť Slovania. Nebolo nič výnimočné, keď zostali žiť medzi pôvodným obyvateľstvom germánskeho a keltského pôvodu. Slovania sprvu kolonizovali len okolo desať percent územia. Pestovali jačmeň, proso, pšenicu, mak a ľan. Ich obživou bolo poľnohospodárstvo a chov dobytka, no boli aj schopnými remeselníkmi – šperkármi a hrnčiarmi.

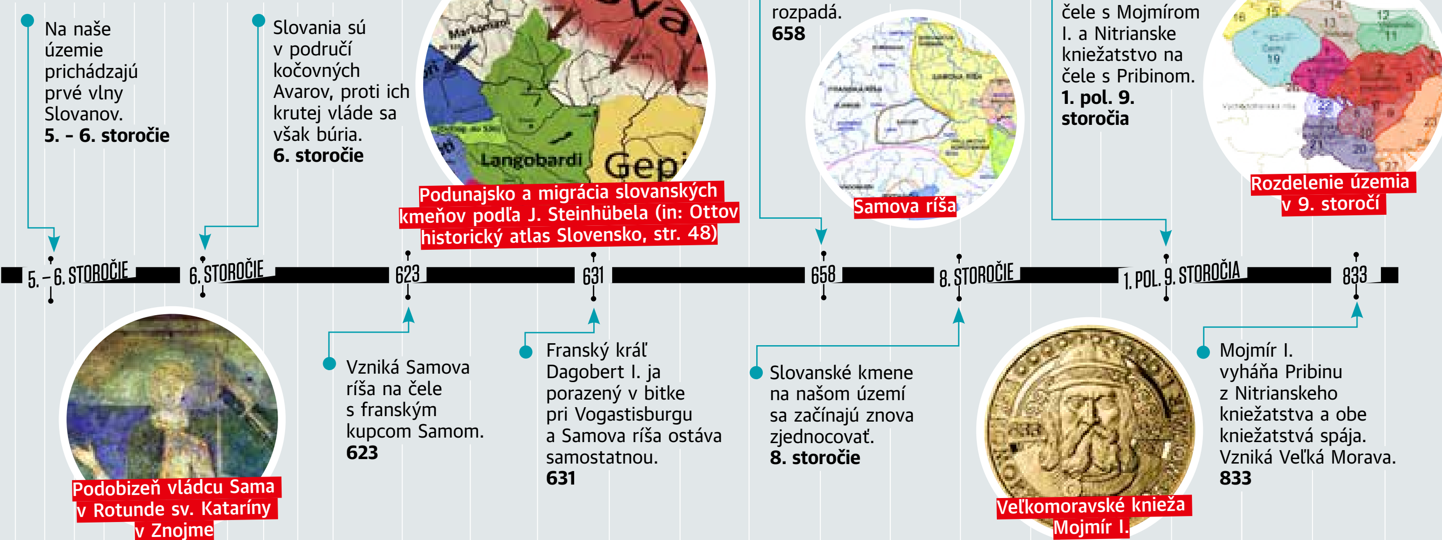
Kupec Samo a jeho ríša

623 – 658

Slovania sa v 6. storočí búrili proti nadvláde Avarov a na jednom z povstaní sa podľa Fredegarovej kroniky zúčastnil aj istý franský kupec Samo. Slovania si ho za jeho statočnosť a vojenské schopnosti napokon zvolili za kráľa kmeňového zväzku, ktorý dostal názov Samova ríša.

Časová os

Na naše územie prichádzajú prvé vlny Slovanov. **5. – 6. storočie**

Slovania sú v područí kočovných Avarov, proti ich krutej vláde sa však búria. **6. storočie**

Podunajsko a migrácia slovanských kmeňov podľa J. Steinhübela (in: Ottov historický atlas Slovensko, str. 48)

Samo umiera a Samova ríša sa rozpadá. **658**

Samova ríša

Vzniká Moravské kniežatstvo na čele s Mojmírom I. a Nitrianske kniežatstvo na čele s Pribinom. **1. pol. 9. storočia**

Rozdelenie územia v 9. storočí

5. – 6. STOROČIE | 6. STOROČIE | 623 | 631 | 658 | 8. STOROČIE | 1. POL. 9. STOROČIA | 833

Podobizeň vládcu Sama v Rotunde sv. Kataríny v Znojme

Vzniká Samova ríša na čele s franským kupcom Samom. **623**

Franský kráľ Dagobert I. je porazený v bitke pri Vogastisburgu a Samova ríša ostáva samostatnou. **631**

Slovanské kmene na našom území sa začínajú znova zjednocovať. **8. storočie**

Veľkomoravské knieža Mojmír I.

Mojmír I. vyháňa Pribinu z Nitrianskeho kniežatstva a obe kniežatstvá spája. Vzniká Veľká Morava. **833**

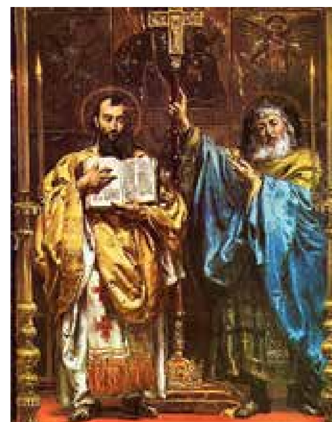

Maľba v kostole v ruskej obci Kaga

Príchod Konštantína a Metoda

863

Byzantský cisár Michal III. vyhovel prosbe kniežaťa Rastislava a na Veľkú Moravu poslal byzantskú misiu na čele so sv. Konštantínom a Metodom. Vierozvestcovia ešte pred príchodom na Veľkú Moravu zostavili slovanské písmo hlaholiku a pustili sa do práce na prekladoch základných bohoslužobných a teologických kníh. Na Veľkej Morave založili prvé slovanské učilište, kde vyučovali duchovenstvo, zaviedli staroslovienčinu do náboženských obradov naďalej prekladali bohoslužobné, biblické, patristické a právnické texty.

PORÁŽKA FRANKOV

631

Samova ríša sa dostala do sporu s Franskou ríšou. Jej kráľ Dagobert I. si chcel Samovu ríšu podrobiť, pretože tá odmietala uznať jeho územné nároky a platiť Frankom poplatky. Vypukla vojna, počas ktorej Frankovia s Longobardmi plienili slovanské územie. Slovania však Dagoberta napokon porazili v bitke pri Vogastisburgu.

Útok Frankov

846

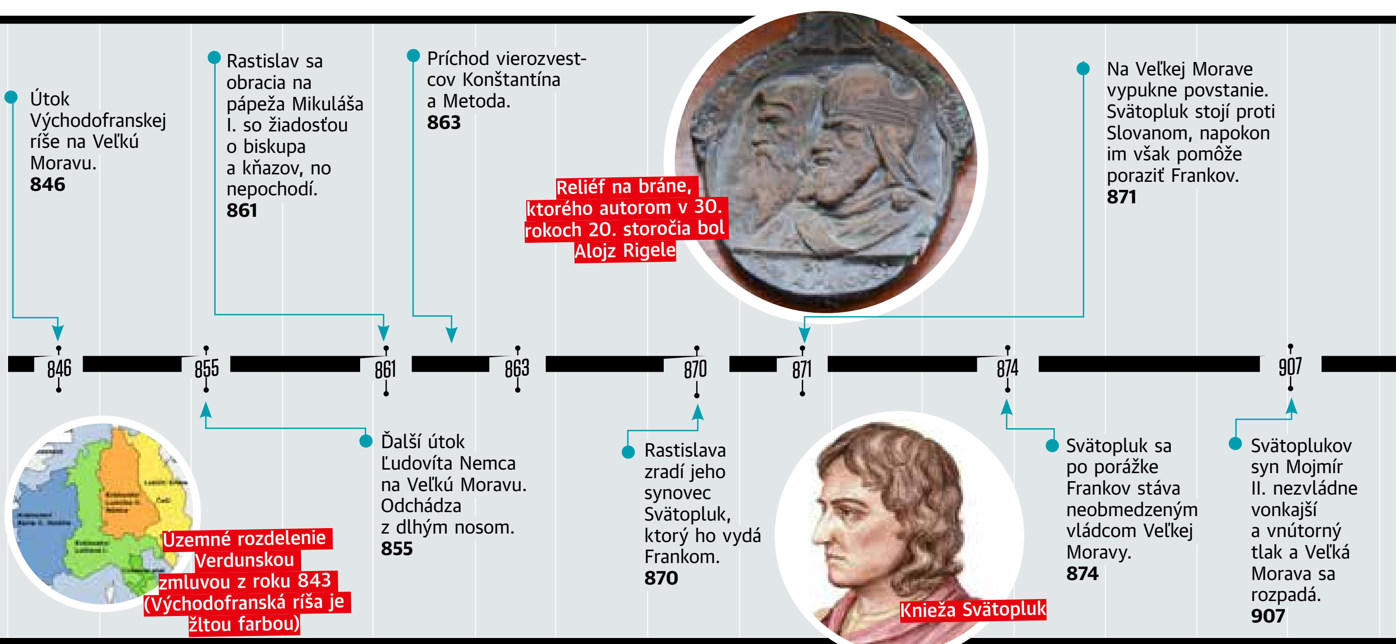
Veľká Morava silnela, čo sa nepáčilo kráľovi Východofranskej ríše Ľudovítovi Nemcovi. Vtrhol na územie Veľkej Moravy a po smrti Mojmíra I. dosadil na veľkomoravský trón jeho synovca Rastislava. Ten sa odmietal podriadiť Franskej ríši, usiloval sa o cirkevnú samostatnosť a podporoval Ľudovítových nepriateľov. Tomu došla v roku 855 trpezlivosť a Veľkú Moravu neúspešne napadol.

Metodových žiakov predali do otroctva

886

Naši predkovia boli otrokármi – napokon, vo včasnom stredoveku bolo otroctvo známe po celom svete, nielen u Slovanov. Otroci neboli ničím nezvyčajným ani na Veľkej Morave. Kupci putujúci za obchodom z Ďalekého východu do Európy navštevovali trh vo Svätoplukovom sídle, a tam kupovali otrokov. Desaťtisíce otrokov posielali na trhy v Stredomorí, na Blízkom východe či severnej Afrike. Otroci sa v dobových dokumentoch spomínajú ako rabi, raby alebo rabynję a museli vykonávať rabotu. Zaujímavosťou je, že žena otrokyňa mala až štvornásobne vyššiu cenu ako muž otrok. Veľkú cenu mali aj malí chlapci, ktorých mohli vykastrovať a získať eunuchov. Otrok bol bezprávny a za jeho zabitie nehrozil najvyšší trest. S otrokmi sa obchodovalo na Trhu Moravanov, ktorý trval tri dni a konal sa každý mesiac, pravdepodobne vo Svätoplukovom sídle na Morave. Práve pod Svätoplukovým dohľadom tam v roku 886 predali do otroctva žiakov vierozvestca Metoda.

- Útok Východofranskej ríše na Veľkú Moravu. **846**
- Rastislav sa obracia na pápeža Mikuláša I. so žiadosťou o biskupa a kňazov, no nepochodí. **861**
- Príchod vierozvestcov Konštantína a Metoda. **863**
- Na Veľkej Morave vypukne povstanie. Svätopluk stojí proti Slovanom, napokon im však pomôže poraziť Frankov. **871**
- Ďalší útok Ľudovíta Nemca na Veľkú Moravu. Odchádza z dlhým nosom. **855**
- Rastislava zradí jeho synovec Svätopluk, ktorý ho vydá Frankom. **870**
- Svätopluk sa po porážke Frankov stáva neobmedzeným vládcom Veľkej Moravy. **874**
- Svätoplukov syn Mojmír II. nezvládne vonkajší a vnútorný tlak a Veľká Morava sa rozpadá. **907**

Reliéf na bráne, ktorého autorom v 30. rokoch 20. storočia bol Alojz Rigele

Územné rozdelenie Verdunskou zmluvou z roku 843 (Východofranská ríša je žltou farbou)

Knieža Svätopluk

Forchheimský mier 874

Po porážke Frankov sa Svätopluk stal neobmedzeným vládcom Veľkej Moravy. S Ľudovítom Nemcom uzavrel vo Forchheime mier. Od tej chvíle začal Svätopluk k Veľkej Morave pripájať ďalšie územia – Čechy, Lužické Srbsko, Sliezsko, Vislansko a iné. Práve za vlády Svätopluka I. dosiahla Veľká Morava najväčší územný rozmach. V roku 894 však zomrel, na jeho miesto nastúpil jeho syn Mojmír II. a Veľká Morava sa pod vnútorným aj vonkajším tlakom napokon rozpadla a stala sa súčasťou Uhorska.

Svätopluk I. s troma prútmi a jeho traja synovia Mojmír II., Svätopluk II. a Predslav

Hradisko Bojná má tvar obličky, jeho pozdĺžna os je dlhá zhruba 600 metrov a priečne osi majú od 200 do 300 metrov. Celková plocha akropoly s predhradím je takmer 14 hektárov. Okolo celého areálu hradiska sa vinie dobre zachovaný val. Ten na vnútornej strane dosahuje výšku 3 až 5 metrov, na vonkajšej strane až 10 metrov. Jeho základňa je široká zhruba 18,5 metra.

Hlavný val hradiska má roštovú konštrukciu a z vonkajšej strany je vyložený nasucho kladenou kamennou plentou. Pred valom je predsunutá priekopa a tento spôsob opevnenia sa opakuje ešte raz v menšom prevedení okolo hradiska. Na západe je ešte jeden val.

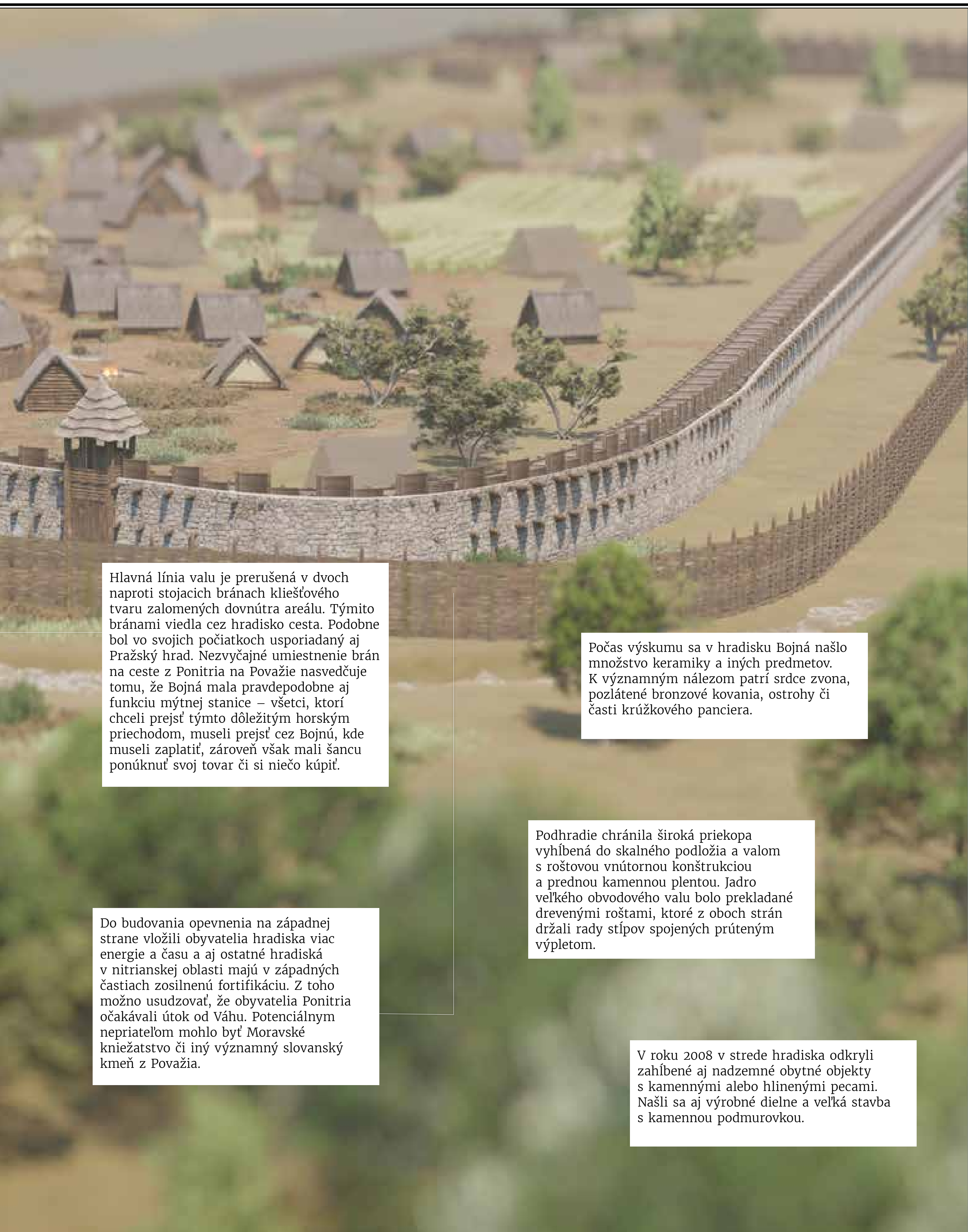

HRADISKO BOJNÁ

BOJNÁ, SLOVENSKO, 8. – 9. STOROČIE

Bojná bola v období pred vznikom Veľkomoravskej ríše hospodárskym a politickým centrom Nitrianskeho kniežatstva. Boli tu nájdené unikátne pamiatky, dokladajúce proces christianizácie Slovanov.
Hradisko Bojná vzniklo zhruba na prelome 8. a 9. storočia. Nachádza sa v pohorí Považský Inovec vo výške 390 – 430 m n. m. V strednej dobe hradištnej pretkávali toto pohorie mnohé komunikácie, ktoré predstavovali najlepšie spojenie medzi Ponitrím a Považím. Bojná patrila medzi významné lokality nielen Nitrianskeho kniežatstva, ale aj celej Veľkomoravskej ríše. Bola rozsiahlou aglomeráciou, ktorá zahŕňala viacero hradísk. Za čias Pribinovho kniežatstva začiatkom 9. storočia Bojná zaznamenala pravdepodobne najväčší rozmach, no bola aj po prvý raz zničená. Druhý raz hradisko spustošili začiatkom 10. storočia pravdepodobne útoky staromaďarských vojsk. Po zániku hradiska na jeho základoch nič nevyrástlo. Na rozdiel od iných lokalít na Slovensku, kde na základoch hradísk vznikli stredoveké mestá, tu už trvalé osídlenie nepokračovalo a zničené hradisko postupne upadlo do zabudnutia. Vďaka tomu je však dnes výborným zdrojom poznania.

Zdroj: www.hradiska.sk a Dwarf Digital

Hlavná línia valu je prerušená v dvoch naproti stojacich bránach kliešťového tvaru zalomených dovnútra areálu. Týmito bránami viedla cez hradisko cesta. Podobne bol vo svojich počiatkoch usporiadaný aj Pražský hrad. Nezvyčajné umiestnenie brán na ceste z Ponitria na Považie nasvedčuje tomu, že Bojná mala pravdepodobne aj funkciu mýtnej stanice – všetci, ktorí chceli prejsť týmto dôležitým horským priechodom, museli prejsť cez Bojnú, kde museli zaplatiť, zároveň však mali šancu ponúknuť svoj tovar či si niečo kúpiť.

Počas výskumu sa v hradisku Bojná našlo množstvo keramiky a iných predmetov. K významným nálezom patrí srdce zvona, pozlátené bronzové kovania, ostrohy či časti krúžkového panciera.

Podhradie chránila široká priekopa vyhíbená do skalného podložia a valom s roštovou vnútornou konštrukciou a prednou kamennou plentou. Jadro veľkého obvodového valu bolo prekladané drevenými roštami, ktoré z oboch strán držali rady stĺpov spojených prúteným výpletom.

Do budovania opevnenia na západnej strane vložili obyvatelia hradiska viac energie a času a aj ostatné hradiská v nitrianskej oblasti majú v západných častiach zosilnenú fortifikáciu. Z toho možno usudzovať, že obyvatelia Ponitria očakávali útok od Váhu. Potenciálnym nepriateľom mohlo byť Moravské kniežatstvo či iný významný slovanský kmeň z Považia.

V roku 2008 v strede hradiska odkryli zahĺbené aj nadzemné obytné objekty s kamennými alebo hlinenými pecami. Našli sa aj výrobné dielne a veľká stavba s kamennou podmurovkou.

Sieň slávy

VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI SLOVANSKÝCH DEJÍN

Schopní vládcovia a vzdelaní vierozvestcovia, ktorí pretvárali naše dejiny v ranom stredoveku.

FRANSKÝ KUPEC SAMO ? – 658/659

Kupec z Franskej ríše sa v roku 623 stal vodcom kmeňového zväzu Slovanov – Samovej ríše. O jeho živote je veľmi málo dokladov. Považuje sa za jedného z prvých významných panovníkov uceleného štátneho útvaru rozprestierajúceho sa na území dnešného Slovenska. O Samovom živote sa dozvedáme zo štvrtej Fredegarovej kroniky. Podľa nej mal Samo dvanásť žien z pokolenia Slovanov, s ktorými splodil dvadsaťdva synov a pätnásť dcér. Kronika uvádza, že Samo pochádzal z kraja Senonago, čo podľa niektorých zdrojov zodpovedá územiu dnešného belgického mesta Soignies, prípadne mesta Sens vo Francúzsku. Na slovanské územie prišiel spolu s ďalšími franskými kupcami pravdepodobne začiatkom dvadsiatych rokov 7. storočia. Vládcom miestnych kmeňových kniežatstiev sa stal v roku 623 potom, čo sa vyznamenal účasťou v slovanskom povstaní proti Avarom. Jeho ríša sa rozprestierala medzi avarským kaganátom a Franskou ríšou a patrili do nej územia viacerých štátov vrátane Česka, Rakúska a Slovenska. Samo bol schopným vodcom. V bitke pri Wogastisburgu roku 631 či 632 porazil austrázijské vojská franského kráľa Dagoberta I. Po tomto víťazstve Slovania podnikli viacero ozbrojených vpádov do Franskej ríše. Pravdepodobne po porážke austrázijského vojska sa k Samovmu zväzu pridali aj Lužickí Srbi, predtým poddaní Frankov. Po Samovej smrti sa útvar, ktorému vládol, pravdepodobne rozpadol na menšie jednotky.

Freska vládcu Sama v Rotunde svätej Kataríny v Znojme

Pribinovo meno sa pokladá za slovanské a odvodzuje sa od slovesa pribyť (pribúdať či prirastať), niektorí jazykovedci ho preto interpretujú ako „muža, pribývajucemu moci a slávy“ alebo „prvý mocný muž – prvina“.

MOJMÍR I.

CCA. 800 – CCA. 846

Mojmír sa roku 830 stal moravským kniežaťom, roku 833 vtrhol do Nitry, vyhnal Pribinu a vytvoril zjednotený štát: Veľkú Moravu. Táto ríša sa skladala z územia dnešného Slovenska (išlo zväčša o južné kraje, pod úpätím Západných Karpát) a z povodia Moravy. Panoval a spravoval kniežatstvo vcelku pokojným, neexpanzívnym spôsobom. V roku 846 ho Ľudovít Nemec zosadil, pravdepodobne preto, že sa nakoniec predsa len pokúsil vymaniť z poplatnosti Východofranskej ríše, a na jeho miesto dosadil jeho synovca Rastislava.

Mojmírov portrét na päťtisíckorunovej bankovke z roku 1944

Socha kniežaťa Pribinu v Nitre

PRIBINA

CCA. 800 – CCA. 861

V rokoch 825 až 833 bol posledným kniežaťom samostatného Nitrianskeho kniežatstva a zhruba od roku 840 do 861 prvým kniežaťom Blatenského kniežatstva na území dnešného Maďarska. Pribina bol pravdepodobne pohan, no okolo roku 828 dal postaviť kresťanský kostol – prvý známy kostol západných a východných Slovanov. Urobil to nezávisle od susedného vládcu Mojmíra, čo svedčí o samostatnosti Nitrianskeho kniežatstva.
V roku 833 dobyl Pribinovo kniežatstvo Mojmír, Pribinu vyhnal a Nitrianske kniežatstvo premenil na údelné kniežatstvo v rámci vlastného štátu, ktorý odvtedy nazývame Veľká Morava. Pribina utiekol k markgrófovi franských východných oblastí Ratbodovi, ktorý ho v polovici roka 833 v Rezne predstavil kráľovi Ľudovítovi Nemcovi. Na jeho príkaz Pribinu pokrstili. V roku 839 alebo 840 Pribina dostal Pribina do správy územie, ktoré dnes nazývame Panónske kniežatstvo. V roku 846 alebo 847 dostal toto kniežatstvo do doživotnej a okolo roku 848 do dedičnej držby. Z Pribinu sa stal horlivý kristianizátor. Hlavné mesto Blatnohrad dal prestavať na obrovskú pevnosť a postavil najmenej pätnásť kostolov. Pribina bol do smrti verným vazalom franských kráľov, ochraňoval Franskú ríšu pred útokmi Veľkej Moravy, Bulharska a juhozápadných Slovanov.

RASTISLAV CCA. 820 – 870

Na začiatku jeho vlády mala Veľká Morava s Východofranskou ríšou dobré vzťahy, no neskôr sa chcel, podobne ako jeho strýko, vymaniť spod jej nadvlády. Na obranu začal budovať hradiská a podporoval odboj proti Ľudovítovi Nemcovi. Zaútočil aj na Pribinu na Blatnohrade v Zadunajsku, ktorý v tomto boji padol. Z Veľkej Moravy vyhnal franských kňazov a pápeža požiadal o vyslanie nových vierozvestcov. Keďže pápež odmietol, Rastislav sa obrátil na byzantského cisára Michala III., a ten na Veľkú Moravu vyslal solúnskych bratov Konštantína a Metoda.
Knieža Rastislav ríšu upevnil natoľko, že sa viac necítil byť podriadeným Východofranskej ríše. V auguste roku 855 napadol Veľkú Moravu Ľudovít Nemec. Knieža Rastislav sa ukryl v opevnenom hrade. Kráľovi Ľudovítovi sa nepodarilo dobyť Rastislavovu pevnosť ani poraziť jeho vojsko. Rozhodol sa pre ústup, Rastislav ho prenasledoval až za Dunaj, kde mu vyplienil krajinu a odniesol si bohatú korisť. Rastislav požiadal pápeža Mikuláša I. o biskupa a kňazov, pretože mal záujem zriadiť cirkevnú organizáciu. Pápež ho odmietol a napokon mu vyhovel byzantský cisár Michal III., ktorý mu poslal učiteľov viery na čele s bratmi Konštantínom a Metodom, Tí mali miestnemu ľudu hlásať evanjelium v jeho vlastnom jazyku.
Na Rastislava opäť zaútočil Ľudovít Nemec, ktorého vojsko ho obliehalo na opevnenom Devíne. Ten sa síce Ľudovítovi nepodarilo dobyť, no Rastislav musel uznať zvrchovanosť Franskej ríše. Rastislava obvinili na rímskom sneme z porušenia prísahy vernosti a odsúdili ho na smrť. Ľudovít Nemec ho dal iba oslepiť a uväzniť v niektorom bavorskom kláštore, kde Rastislav zomrel.

Pravoslávna ikona kniežaťa Rastislava

Slovanskí apoštoli, misionári a spolupatróni Európy

KONŠTANTÍN A METOD 826/827 – 869, 815 – 885

Svätí Konštantín (Cyril) a Metod sú známi ako Solúnski bratia, Apoštoli Slovanov či Slovanskí vierozvestcovia. V roku 863 prišli na Veľkú Moravu, dobre pripravení na svoju úlohu. Ovládali reč miestneho ľudu. Vytvorili prvé slovanské písmo hlaholiku podľa malej gréckej abecedy, ktorá pozostávala z 38 písmen. Solúnski bratia zostavili aj prvý slovanský spisovný jazyk – staroslovienčinu. Tá bola vyspelým literárnym jazykom, o čom svedčí pôvodná aj prekladová literatúra. Konštantín a Metod preložili do staroslovienčiny misál, evanjeliá, breviár, žaltár, spevník a Súdny zákonník pre svetských ľudí. Tým položili základy slovanského písomníctva. Bratia založili slovanské učilište, na ktorom vychovávali svojich pomocníkov a nástupcov. Za necelé štyri roky pôsobenia šírili kresťanstvo, kultúru, vzdelanie, písomníctvo, literatúru, ale aj zákonodarstvo a poriadok v spoločenskom živote.
Misijná činnosť Konštantína a Metoda marila úsilie franských feudálov o nadvládu nad Veľkomoravskou ríšou. Franskí kňazi oboch bratov obvinili pred pápežom z bohorúhačstva, a preto sa obaja vypravili v r. 867 do Ríma obhajovať slovanskú bohoslužbu. Konštantín pred pápežským dvorom obhajoval staroslovienčinu nielen ako jazyk spisovný, ale aj cirkevno-kresťanský proti názoru, že „sú len tri jazyky, ktorými sa patrí v knihách sláviť Boha: hebrejský, grécky a latinský“. Pápež Hadrián II. potvrdil slovanskú bohoslužbu, schválil staroslovienske preklady bohoslužobných kníh a vymenoval Metoda za arcibiskupa a apoštolského legáta pre územie Veľkej Moravy a Panónie. Chorľavý Konštantín vstúpil v Ríme do gréckeho kláštora, kde prijal meno Cyril.

Franskí kňazi obvinili Konštantína a Metoda z bohorúhačstva. Verili, že Boh rozumie hebrejčine, gréčtine a latinčine, a preto veriacim netreba nič prekladať. Bežný ľud však nemal z kázania farárov, ktorým nerozumel, nič..

Knieža Rastislav ríšu upevnil natoľko, že sa viac necítil byť podriadeným Východofranskej ríše.

SVÄTOPLUK I. CCA. 830 – 894

Zatiaľ čo Rastislav vládol na Devíne, v Nitre vládol jeho synovec knieža Svätopluk I. Potom čo Frankovia napadli Rastislavovo hradisko Devín, zamerali sa na Svätoplukovu Nitru. Tomu sa však podarilo uzavrieť s Frankmi prímerie. To Rastislav považoval za zradu a svojho synovca odsúdil na smrť. Svätopluk však Rastislava zajal, vydal Frankom, ktorí zajali aj Svätopluka. Frankovia vpadli na Veľkú Moravu, v krajine vypuklo povstanie vedené kňazom Slavomírom, ktorý Svätopluka oslobodil a spolu franské vojská porazili. Svätopluk uzavrel s Ľudovítom Nemcom ďalšie prímerie a stal sa vládcom Veľkej Moravy. Za jeho vlády dosiahla ríša najväčší rozmach. Pripojili sa k nej Čechy, územie lužických Srbov, juh Poľska, okolie rieky Tisy a Sedmohradsko.

Svätopluk v mníšskom rúchu na Arnulfovom dvore, Dalimilova kronika

Zaujímavé miesta

VEĽKOMORAVSKÉ PAMIATKY

Pamiatky z obdobia Veľkej Moravy, ktoré sa na území Slovenska zachovali dodnes.

1 KOSTOL SV. MARGITY ANTIOCHIJSKEJ

KOPČANY

O najstaršej stojacej stavbe z obdobia Veľkomoravskej ríše na našom území vie len málokto. Malý kostol sv. Margity Antiochijskej nájdete pri obci Kopčany na Záhorí na peknej rovine, z ktorej sa spolu s priľahlým starým stromom pekne týči. Stavba prešla citlivou rekonštrukciou. Kostolík postavili v 9. storočí, časom mu zväčšili okná čo zmenili vstup, prestavby však boli minimálne. Zhruba kilometer od Kopčian za hranicami a riekou Morava sa rozprestierajú české Mikulčice, ktoré slúžili ako pevnosť kniežaťa Rastislava – zmienka o tom pochádza už z roku 869. Predpokladá sa, že spolu s Kopčanmi v oblasti žilo vyše dvetisíc ľudí. Zaujímavosťou je, že v tejto „aglomerácii“ vtedy žilo viac obyvateľov ako v Londýne alebo Paríži.
Celé archeologické nálezisko pokrýva plochu 10 hektárov. Našli sa tu pozostatky dielní, kniežacieho paláca, trojloďovej baziliky a ďalších jedenástich základov kostolov s viac než 2 500 hrobmi.

V roku 1995 bol kostolík vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku

2 ROTUNDA SV. JURAJA

NITRIANSKA BLATNICA

Táto rímskokatolícka kaplnka sa nachádza severne od Nitrianskej Blatnice. Pochádza z 9. storočia, ešte z predveľkomoravského obdobia, ide teda o jednu z najstarších stojacich stavieb na Slovensku a o najstaršiu rotundu na našom území. Na lúke Púsť pod ostrohou, na ktorej stojí rotunda, sa v 9. a 10. storočí rozprestieralo sídlisko dvorcového typu obkolesené palisádou. V 11. storočí sa jeho charakter zmenil. Vznikla neopevnená osada s príbytkami rozptýlenými po dnešnej lúke. Jej obyvatelia sa venovali ťažbe železnej rudy na svahoch Marhátu a poľnohospodárstvu, o čom svedčia brázdy. Zosnulí sa pochovávali do hrobov pri rotunde, kde sa našlo okolo 130 zväčša mužských hrobov, v ktorých boli nájdené strieborné a bronzové predmety. Na sídlisku sa našli zvyšky príbytkov, dechtové pece, žarnovy a výrobky zo železa. Osada v Nitrianskej Blatnici zanikla krátko po zániku Veľkej Moravy. Pôvodná rotunda bola v 18. storočí prestavaná do dnešnej barokovej podoby. Kostol prešiel rekonštrukciou.

Ak je tento kostol starší ako Kostol sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch, ide o najstarší stojaci kostol na Slovensku

Stavbu baziliky z obdobia Veľkomoravskej ríše objavili roku 1965

3 VEĽKOMORAVSKÁ BAZILIKA NA BRATISLAVSKOM HRADE

BRATISLAVA

Pozostatky románskej sakrálnej stavby, pravdepodobne z konca 9. storočia, nájdete na Hradnom vrchu v Bratislave. Výskumy odhalili, že naše hlavné mesto bolo dôležitým centrom Veľkej Moravy a že bola našimi predkami intenzívne osídlená. Osídlený bol Hradný vrch aj priestor pod ním, z ktorého neskôr vzniklo stredoveké mesto. Niet sa čo čudovať, poloha to bola veľmi výhodný – križovali sa tam pozemné aj vodné cesty. Mozaikovo vyskladaný pôdorys, nad ktorým sa týčil jeden z veľkomoravských kostolov, nájdete v záhrade Bratislavského hradu. Nachádzalo sa tam významné centrálne hradisko, ale jeho podobu zmenili ďalšie obdobia, keď tento priestor zastavali. Už pred Slovanmi tam sídlili Kelti, ktorí dokonca využívali stavby postavené v rímskom štýle, pravdepodobne Rimanmi. Vo Fuldských letopisoch sa píše, že v roku 907 sa tu odohrala bitka medzi maďarskými a bavorskými vojskami, čo dokazujú aj Salzburské letopisy.

Knieža Rastislav dal na Devíne a v jeho bezprostrednom okolí vybudovať dômyselný obranný systém

4 HRAD DEVÍN

BRATISLAVA

Hrad Devín týčiaci sa na masívnom brale na sútoku riek Dunaj a Morava, patrí spolu s Bratislavským a Nitrianskym hradom k najstarším historicky doloženým hradným objektom na Slovensku. Jeho minulosť siaha do predhistorických dôb. Zaujímavé je, že doposiaľ najstaršie doložené osídlenie Devína sa datuje do obdobia mladšej kamennej doby (cca. 5000 – 4000 p. n. l.), keď v Podunajsku vznikali prvé roľnícke usadlosti. Obdobie Samovej ríše charakterizoval vzostup materiálnej a duchovnej kultúry, čo bolo dôležitým predpokladom pre neskorší vznik prvého samostatného štátneho útvaru na území Slovenska – Veľkej Moravy. V rámci nej sa Devín stal súčasťou Nitrianskeho kniežatstva. Na skalnatom brale bolo vybudované mohutné hradisko, ktoré malo tvoriť štít v prípade útoku Franskej ríše. V ranom stredoveku bolo pre Devín najvýznamnejšie 9. storočie za vlády kniežaťa Rastislava (846 – 870). Rastislav je jedinou historickou osobnosťou v dejinách Veľkej Moravy, ktorej meno môžeme na základe historických správ spájať s Devínom. Na Devíne sa našli aj základy kostola z druhej polovice 9. storočia. Kostol bol kombináciou rotundy a jednoloďovej stavby, na svoju dobu pomerne veľký. Dĺžka jeho lode bola takmer sedemnásť metrov a bol postavený pod vplyvom byzantskej misie sv. Konštantína a Metoda.

„Rusalky boli údajne zakliate duše žien, ktoré spáchali samovraždu, detí, ktoré sa udusili či utopili, alebo dievčat, ktoré nešťastne zomreli pred svadbou.“

Uctievanie rusaliek sa spája s pamiatkou zosnulých. Trestajú tých, ktorí v dobe svätodušných sviatkov nepamätajú na svojich predkov

RUSALKA

Vodná mytologická bytosť, ktorú poznáme z rozprávok, sa veľmi ponáša na grécke a rímske nymfy.
Rusalky boli údajne zakliate duše žien, ktoré spáchali samovraždu, detí, ktoré sa udusili či utopili, alebo dievčat, ktoré nešťastne zomreli pred svadbou. Malo ísť o prekrásne štíhle panny s rozpustenými dlhými vlasmi, ktorých lesk mohol človeka oslepiť. Keď boli vlasy mokré, mohli nimi zaplaviť celé dediny a mestá, keď im však uschli, stratili rusalky svoju moc a zahynuli. Podľa legiend za jasných nocí vychádzali nad hladinu a zvádzali pocestných krásnym spevom, ten kto sa im však podvolil, bol stiahnutý do hlbín alebo ušteklený na smrť.

MYTOLÓGIA STARÝCH SLOVANOV

Starí Slovania verili v najvyššiu bytosť a ich zmýšľanie formovali lesy, rieky a stepi, ktoré podnecovali ich predstavivosť.

Grécky historik Hérodotos v diele Dejiny spomína ľudí ďaleko na severe, ktorí sa na niekoľko dní v roku menili na vlkov. O Slovanoch píše aj Prokopios vo svojom diele Bellum Gothicum zo 6. storočia: „Vyznávajú jedného boha, tvorcu blesku a pána všetkého a obetujú mu dobytok a rôzne zvieratá. O osude nič nevedia a neuznávajú, že by mal nejakú moc nad človekom. Ale keď im hrozí smrť, chorým alebo do boja idúcim, sľubujú, že ak vyviaznu, ihneď prinesú bohu obetu za svoje zachránenie. Keď sa tak stane, obetujú, čo prisľúbili, a domnievajú sa, že si touto obetou zabezpečili záchranu. Uctievajú i rieky a nymfy a niektorých iných démonov. Všetkým obetujú a pri obetách konajú veštby.“ Slovania však neuctievali len jedného boha, verili v magickú moc rastlín a zvierat a mali pozoruhodné predstavy o stvorení a usporiadaní sveta.

Vznik sveta a jeho usporiadanie

Slovania verili, že zem bola pôvodne len vodou, nad ktorou stáli boh so satanom. Boh chcel za pomoci svojich anjelov vytvoriť pevninu, no tí boli priľahkí na to, aby sa ponorili a zdvihli ju nad hladinu, a tak požiadal o pomoc satana, ktorý jeho žiadosť splnil. Satan sa rozhodol boha oklamať a za hrsť zeme si ukryl v ústach. Začala mu v nich rásť a satan ju vykašliaval, a tak vznikol skaly, močiare a pustatiny. Boh stvoril úrodné nížiny. Príbeh stvorenia sveta sa objavuje vo viacerých podobách – niekde vystupuje boh a satan, inde dve kačice či holubice. Slovania boli presvedčení, že svet vznikol z ohňa. Oheň bol posvätný a Slovania ho mali vo veľkej úcte. Oheň bol očistnou silou, s čím súvisí zvyk preskakovania vatier.

Zriedkavejšia predstava o zúrodnení sveta je o vajci, ktoré zniesol nebeský kohút a z ktorého sa vylialo sedem riek, a tie zúrodnili zem. Dodnes sa zachoval zvyk veľkonočného maľovania kraslíc ako symbolu znovuzrodenia (v slovanských hroboch sa našli kuracie kosti a hlinené vajcia). Táto predstava má zrejme antický pôvod, kde sa vyskytuje podobný mýtus, ibaže vajce zniesol drak.

O usporiadaní sveta jestvujú rôzne mýty. Jeden z nich hovorí o strome stojacom na ostrove na mori. Jeho hlboko zapustené korene predstavujú podsvetie, kmeň je svetom živých a koruna kráľovstvom nebeských bohov. Pravdepodobne kresťanstvom je ovplyvnená predstava, ktorá hovorí o svete nesenom veľrybou či rybami. Známe je aj uctievanie zeme živiteľky. Skaly sú jej kosťami, tráva vlasmi, rieky predstavujú žily. Do zeme sa preto nemalo bezdôvodne udierať ani z nej niečo trhať. Ľuďom predsa dávala nielen úrodu, liečivé kamene a byliny.

V panteóne slovanských bohov ju predstavuje pravdepodobne bohyňa Mokoš. Zem bola matkou a nebo bolo otcom, ktoré reprezentuje zasa Svarog.

Nebeská klenba siahala až po zem a na morské dno. Slnko bolo ohnivou okrídlenou bytosťou (často ženskou), mesiac bol mladším bratom slnka. Mesiac bol dôležitý pri mágii a veštení a odchádzali k nemu duše mŕtvych. Prinášal hojnosť a zdravie. V splne boli časté rituály tanca na jeho oslavu, v nove ľudia plakali nad jeho stratou. Slovania verili, že hviezdy sú deťmi slnka a mesiaca a je ich toľko, koľko ľudí na zemi.

Ako vznikol človek

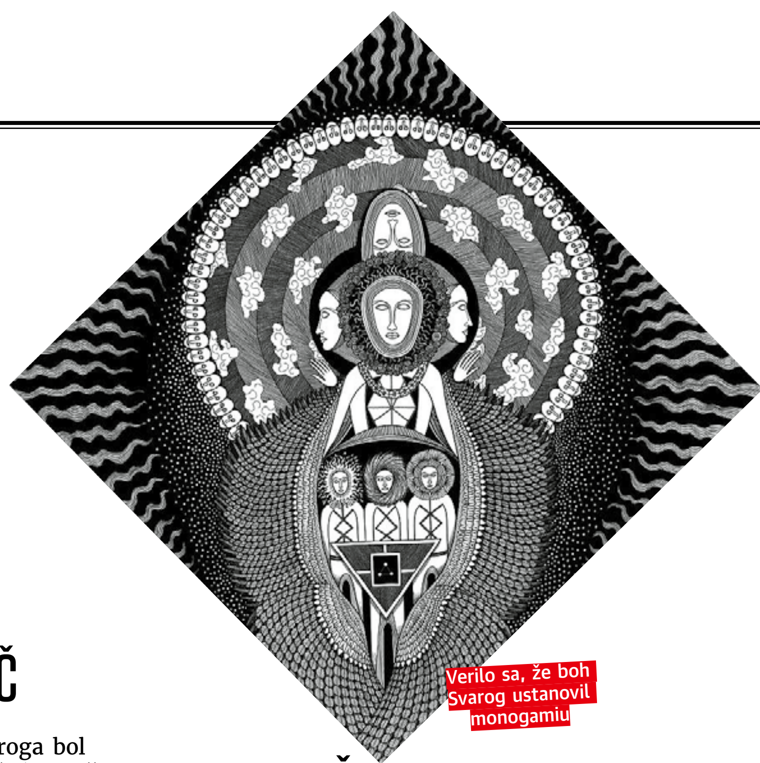
Podľa slovanskej mytológie človek vznikol z kvapky potu boha, ktorá spadla na zem. Jeho telo je dielom satana, dušu má od boha. Po smrti sa teda telo vracia do zeme, kým duša putuje k bohu. Podľa ďalšej legendy človeka síce stvoril boh, no satan ho opľul, čím naňho preniesol zlé vlastnosti a predurčil ho k utrpeniu. Východní Slovania zasa verili, že človeka stvoril Rod, ktorý na zem hádže hrudy hliny a z nich sa rodia ľudia. Prví ľudia boli podľa Slovanov obrovskí, no potom vymreli a zostali po nich len obrovské kosti (azda kosti prehistorických zvierat). Na litovskú predstavu o vzniku ľudí mala vplyv biblická potopa. Ľudia žili na zemi vo svároch, a tak sa tam boh rozhodol poslať dvoch obrov – Vietor a Vodu. Tí dvadsať dní zabíjali všetko živé. Po nich sa boh znova pozrel na zem a tým, čo potopu prežili, hodil škrupinu z orecha. Na tej sa ľudia zachránili s rozličnými zvieratami.

Postavy slovanskej mytológie

Slovanskí bohovia boli obávaní a uctievaní a občas sa im prinášali aj ľudské obety.

SVAROG

Patril medzi najváženejších a najstarších bohov Slnka, ohňa a tepla. Svarog bol aj nebeským kováčom, ktorý ukul nebeský kotúč (Slnko) vo svojej kováčskej vyhni. Slovania ho považovali za prísneho zákonodarcu. Podľa legendy ľuďom v dávnych časoch zoslal do daru kliešte ako nástroj na opracovávanie kovov. Zrušil mnohoženstvo, a tak mohol mať každý muž iba jednu ženu. Pre našich predkov bol akousi obdobou gréckeho boha Héfaistosa. Na jeho miesto mal po čase nastúpiť jeho syn Svarožič, vo východných oblastiach známy aj ako Dažbog.

Verilo sa, že boh Svarog ustanovil monogamiu

PERÚN

Najdôležitejší slovanský boh, ktorý prísne vládol ostatným božím bytostiam. Zobrazoval sa zvyčajne ako starý muž s medenou bradou, striebornými vlasmi a dlhými zlatými fúzmi. Jazdil na voze, ktorý ťahal býk alebo kozol. V niektorých príbehoch dokonca lietal po oblohe na veľkých mlynských kameňoch, vďaka čomu vytváral blesky. Mal sekeru, ktorou metal ohnivé strely. Perún bol patrónom poľnohospodárstva, šíril žiaru letného slnka a rozháňal mračná. Polia ľudí, čo mali v sebe zlo a závisť, trestal nákazou alebo ich zasypával ľadovými krúpami. Ľudia mu obetovali býka a kozu, veľmi výnimočne mu prinášali aj ľudské obete.

Perún je často porovnávaný s germánskym hromovládcom Thorom

SVAROŽIČ

Syn boha Svaroga bol pôvodne slnečným božstvom spojeným so slnkom, úrodou a pokojom, no neskôr získal bojový a ochranný charakter. Aj po tejto zmene mu však zostali verné posvätné zvieratá späté so slnkom – kôň a kanec. Jazdil na belasom koni so štítom, na ktorom je zobrazená turia hlava, jeho helmu niesla labuť a v ruke držal kopiju. Tento kôň sa podľa legiend používal pri veštbách. Keď prekročil prekrížené kopije pravou nohou, znamenalo to víťazstvo v boji, keď ľavou, výprava bola na nejaký čas odložená. Obetovali mu ovce, dobytok, ale aj ľudí (kresťanov).

VÝZNAM ZVIERAT V SLOVANSKEJ MYTOLÓGII

KOHÚT
Odstrašoval zlé sily

BOCIANY A LASTOVIČKY
Chránili obydlie pred bleskom a požiarom

MEDVEĎ
Bol považovaný za človeka v medvedej koži

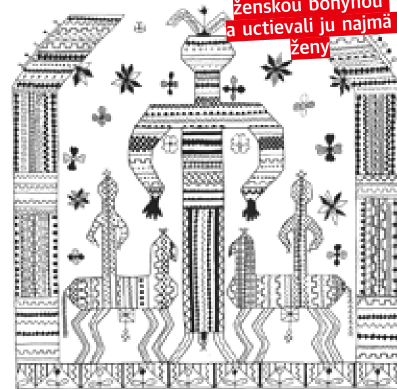
JELEŇ
Chránil pred zlými duchmi

MOKOŠ

Východní Slovania Mokoš uctievali ako samotnú matku zem, živiteľku. Skaly sú jej kosti, tráva vlasy a rieky žily. Bola tiež bohyňou oviec, úrodnosti, poriadku a plodnosti. Podľa jednej legendy vyzradila tajomstvo priadze a kolovratu, a tak ľudí naučila strihať ovce, prať vlnu a následne ju spracúvať. Ľudia si ju predstavovali ako priadku s nadmerne veľkou hlavou a dlhými rukami, ktorými spriadala ich osud. Mokoš bola uznávaná aj ako patrónka ženskosti, domova a poriadku. Namiesto prinášania obiet ľudia na jej počesť organizovali sexuálne oslavy a rituály, na ktorých sa zúčastňovalo viacero generácií.

„Mokoš bola uznávaná aj ako patrónka ženskosti, domova a poriadku. Namiesto prinášania obiet ľudia na jej počesť organizovali sexuálne oslavy a rituály, na ktorých sa zúčastňovalo viacero generácií.“

Bohyňa Mokoš bola ženskou bohyňou a uctievali ju najmä ženy

ŽIVA

V slovanskom panteóne je dcérou bohyne Mokoš a ženou boha Svarožiča. Jej protikladom má byť jej sestra Morena, bohyňa zimy a smrti. Živa dávala silu rastlinám a živočíchom, prebúdzala ich do života, preto je aj bohyňou liečiteľstva. Mala moc uzdravovať, dokonca kriesiť mŕtvych. Vo všetkom, čo je živé, prúdila jej sila. Živa bola bohyňou leta, úrody, plodnosti a hojnosti. Často bola stotožňovaná so zemou a Slovania si ju vysoko vážili a ctili. Zobrazovala sa ako krásna žena s kvetmi a zvieratami v náručí. Darovala ľudom umenie obrábania zeme, orania a žatvy. Podľa legendy sa s Morenou bijú o jesenné dni, keďže jeseň nemá v slovanskej mytológii bohyňu.

Bohyňa Živa bola prvým a kľúčovým ženským božstvom starých Slovanov

BELBOH

Najvýznamnejšie a súčasne aj najstaršie slnečné božstvo slovanskej mytológie. Jeho meno predstavovalo moc dňa a svetla. Tento boh mal pravdepodobne pozitívnu úlohu, spájal sa s čistotou a bielou farbou. Počas letného slnovratu vždy porazil svojho brata Černoboha. Bral na seba podobu starca s dlhou bradou v bielom odeve. Pomáhal pri práci a dával bohaté dary. Zjavoval sa len v slnečné dni, keď vyvádzal z lesa ľudí, čo zablúdili. Slovania mu prinášali obety v podobe kráv a oviec.

ČERNOBOH

Černoboha uctievali hlavne polabskí Slovania. Bol bohom noci, čiernej farby a zla. Bol Belbohovým bratom a zasvätené mu boli dni zimného slnovratu. Bratia počas roka spolu zápasili, v lete vyhrával Belboh, v zime Černoboh. V legendách zhromažďuje a vedie obrovskú armádu síl tmy a temnoty. Viera v existenciu Černoboha vznikla pod vplyvom kresťanstva, preto sa ponášal na diabla – bol neľudskou démonickou bytosťou s krídlami a rohmi. Slovania ho v noci uctievali krvavými rituálmi.

Bratia Belboh a Černoboh spolu počas roka zápasili. V lete vyhrával Belboh, v zime Černoboh

MAGICKÉ RASTLINY
Zázračná lipa aj obete pre dub.

Najviac uctievaným stromom Slovanov bol dub. Napríklad Bulhari sa pod ním modlili za dážď, dokonca sa mu prinášali zvieracie obete. Slovania verili v magickú silu lipy. Boli presvedčení, že do nej nikdy neudrie blesk a že jej drevo má liečivé účinky. Tiež si ctili brezu či jarabinu, v ktorej podľa Bulharov prebývali víly. Vŕba, osika, čierna baza, hloh, trnka a jalovec podľa Slovanov chránili pred upírmi a čarodejníkmi.
Základ stravy Slovanov tvorilo obilie. Keď sa urodilo steblo s dvoma a viac klasmi, odložilo sa do budúcej sejby a malo zaručiť dobrú úrodu. Cesnak chránil aj Slovanov pred upírmi, štvorlístok mal magickú moc a o účinkocch rastlín vedeli najlepšie vedmy.

VELES

Veles bol ochrancom stád a pastierov

Patrón dobytka, bohatstva a divočiny patril medzi hlavných a najstarších slovanských bohov. Vo väčšine príbehov vystupuje ako náprotivok Perúna. Ako jeden z mála bol uctievaný všetkými slovanskými národmi, najviac však v Rusku a Litve. V legendách sa spomína aj ako vládca mŕtvych a pán podsvetia. Veles a Perún sú nepriateľmi, pretože Veles sa v podobe hada vynára z podsvetia a po Strome svetla sa doplazí do Perúnovho nebeského sídla, kde mu ukradne syna. Keď na to Perún príde, začne na Velesa zosielať blesky. Tie ho napokon zasiahnu, Veles však nezomrie, zvlečie sa starú hadiu kožu a príbeh sa opakuje.
Slovania si takto vysvetľovali obdobia sucha a dažďa. Sucho v ich chápaní predstavovalo krádež Perúnovho syna. Následné hromy, blesky a mraky boli bitkou medzi dvoma bohmi a po Velesovej prehre prišiel na rad dážď.

KOSTEJ

Kostej bol zápornou a temnou postavou. Jeho meno je odvodené od slova kosť, pretože išlo o starca kostnatej postavy, ktorý bol veľmi škaredý a nebezpečný. Známy je predovšetkým v Rusku. Nebezpečný mal byť hlavne pre mladé ženy, ktoré unášal. Podľa legendy ho nemožno zabiť, pretože jeho duša existuje oddelene od tela v ihle, ktorá je zabodnutá vo vajci nachádzajúcom sa vo vnútri vtáka. Ten žije v zajacovi, ktorý sa ukrýva v železnej truhle položenej v korune dubu. Dub stojí na mýtickom ostrove menom Bujan uprostred oceánu.

VESNA

Vesna bola bohyňou jari, mladosti a života. Zaháňala svoju sestru Morenu a po dlhej zime oživovala prírodu. Vykresľovaná bola ako mladá a krásna žena. Bola jej zasvätená breza a spájala sa s ňou kukučka. Počas zimy, keď vládla Morena, Vesna sídlila na vrcholkoch hôr a skál. Informácie o nej sa zachovali len v našich končinách a aj o nich sa nedá povedať, že sú pravdivé. Preto sa historici dodnes nevedia zhodnúť, či išlo s určitosťou o pôvodnú postavu a či sa naozaj volala Vesna.

Vesna po dlhej zime zaháňala svoju sestru Morenu

MORENA

Bohyňa zimy a smrti, ktorá je dodnes spájaná s mnohými tradíciami. Azda najznámejším je vynášanie Moreny a jej následné vhadzovanie do jazera či rieky na jar je symbolom konca vlády zimy. Po jej vláde mala prísť vláda jej sestry, bohyne Vesny.

Zaujímavé však je, že tento zvyk sa zachoval do dnešných dôb aj napriek niekoľko tisíc ročnému potláčaniu pohanských rituálov. Ďalej bola Morena považovaná za matku a stvoriteľku rôznych démonov a chorôb Napriek tomu však malo ísť o krásnu pannu v bielom závoji. V prípade vojny sa však obliekla do čierneho brnenia.

Tradičným rituálom, ktorý sa zachoval dodnes, je vynášanie Moreny a jej upálenie

Príbeh seriálu Slovania je fiktívny.

Réžia: Peter Bebjak, Michal Blaško, Serhii Sanin, Oleg Stahursky

Kamera: Martin Žiaran, Stanislav Adam, Volodymyr Ivanov

Herci: Juraj Loj, Polina Nosykhina, Tomáš Maštalír, Jana Kvantíková, Dušan Cinkota, Zuzana Fialová, Makar Tihomirov, Oleg Mosyichuk, Richard Autner, Oleksandr Mavrits, Andy Hryc, Sasha Rudinskiy, Anna Adamovych, Jana Labajová, Marek Vašut, Michal Režný

Koprodukcia: Wandal Production, Slovenská produkčná, a.s., European Partnership Media Group

Scenár: Jozef Koleják, Veronika Kolejáková, Ján Luterán

Dátum natáčania: od 16.5.2019 – 23.10.2019

Epizódy: 12 dielov po 45 minút

Spolupracovali: slovenský štáb, ukrajinský štáb a z malej časti aj český štáb (cca. 150 ľudí)

Miesta natáčania: Ukrajina, Slovensko, Česká republika

Seriál SLOVANIA

Príbeh zasadený do siedmeho storočia sleduje osudy obyvateľov Karpatskej kotliny v čase pred spojením slovanských kmeňov. Susediace hradiská Veľký stôl a Furnau, v ktorých sa paralelne odohráva dej, sa navzájom potrebujú obchodne, ale mocenské záujmy a tlak príchodu plieniacich Avarov ich počas príbehu postavia do konfliktu.

Hlavná ženská hrdinka, dospievajúce dievča Draha (Polina Nosykhina) sa od svojich rovesníčok líši uvedomelosťou a cieľavedomosťou. Pri hľadaní seba samej ju sprevádza záhadný cudzinec, ktorého zachránila a dala mu meno Vlad (Juraj Loj). Ten sa pomaly začleňuje do spoločnosti hradiska Veľký stôl. Aj keď ho zo začiatku obyvatelia hradiska neznášali, vďaka jeho hrdinstvu, hlavne v prípade bojov s kočovnými kmeňmi Avarov, si naňho začínajú zvykať. Súčasne s príbehom Vlada a Drahy môžeme sledovať aj príbeh Radúza (Tomáš Maštalír). Syn starešinu hradiska Furnau je hrdý a dobre vycvičený bojovník. Nadovšetko miluje svoju krehkú manželku Ladu (Jana Kvantíková). Obaja už dlho túžia po deťoch, no nedarí sa im. Radúz vyhľadá pomoc žreca hradiska Furnau Sokola (Oleg Mosyichuk), ten mu však nevie potomka sľúbiť. Radúz sa tak obráti na žreca hradiska Veľký stôl Čarada (Dušan Cinkota), ktorý využije šancu a rozohrá nebezpečnú hru...

Seriál pracuje s fiktívnou rekonštrukciou historického obdobia, ale aj s fantazijnými a nadprirodzenými prvkami. Motívy k nej tvorcovia vybrali zo slovenskej a ukrajinskej ľudovej slovesnosti, piesní a rozprávok. Vytvárajú tým akýsi samostatný svet.

POSTAVY SERIÁLU SLOVANIA

V seriáli Slovania hlavní hrdinovia žijú v dvoch navzájom si blízkych a od seba ekonomicky závislých hradiskách Furnau a Veľký stôl.

•••

Hradisko Veľký stôl

Nachádza sa v horách, blízko pastvín a mokradí. Obyvatelia sú predovšetkým pastieri oviec a dobytka, živia sa však aj lovom. Hradisku vládne starešina Bohdan so svojou chorou ženou Zorou a hlavným kňazom – žrecom – ktorým je ambiciózny Čarad.

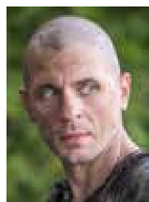
POSTAVY ŽIJÚCE VO VEĽKOM STOLE:

Draha – Polina Nosykhina

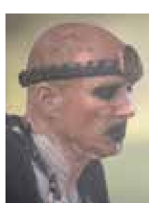
Sirota, mladá bylinkárka, ktorá cíti, že sa v nej rozvíjajú zvláštne, nadprirodzené schopnosti, ktoré sa potrebuje naučiť ovládať. Pomôže jej v tom starý žrec Sokol zo susedného hradiska a zvláštny cudzinec, ktorý jej vkročí do života.

Vlad – Juraj Loj

Neznámy cudzinec, ktorého zachráni Draha pred istou smrťou. A nielen to – lieči ho a pomáha mu spomenúť si, kto vlastne je. Vlad hovorí jazykom miestnych, ovláda umenie boja, rozmýšľa pragmatickejšie a pýta sa na veci, na ktoré sa pýtať nemá. Je iný, a to je podozrivé.

Čarad – Dušan Cinkota

Hlavný žrec (staroslovanský kňaz) hradiska Veľký stôl. Ambiciózny, no veľmi netrpezlivý a vnútorne rozorvaný. Chcel by sa rozprávať s bohmi, no nedokáže podstúpiť dlhú cestu sebapoznania, ktorá je na to potrebná. Využíva preto rôzne skratky a nie celkom poctivé cesty na to, aby dosiahol, po čom prahne.

Bohdan – Olexandr Mavrits

Spravodlivý a veľkorysý starešina Veľkého stola. Snaží sa viesť svojich ľudí k vzájomnému rešpektu a empatii. Dojímavo sa stará o svoju chorú a utrápenú ženu Zoru a bojí sa, že bez nej ostane na tomto svete celkom sám. Ctí si tradície a nepísané zákony, ktoré mu niekedy potom samy zväzujú ruky.

Desana – Anna Adamovich

Kováčova dcéra, vnímavé a temperamentné dievča, nešťastne zaľúbené do mladého chlapca Bela. Pre svoju neopatrnosť sa zamotá do siete intríg utkanej žrecom Čaradom.

Horan – Andy Hryc

Kováč, milujúci otec a spravodlivý človek, ktorého v živote postihla tragédia a z rozvetvenej rodiny mu ostala len dcérka Desana. Predstava, že by mal niekedy prísť aj o ňu, je jednou z jeho najhorších nočných môr.

Belo – Makar Tychomyrov

Mladý pastier, ktorý sa teší, keď sa z neho stane oficiálne muž. Túto radosť mu však svojím vpádom pokazí čudný cudzinec. Najlepší kamarát Drahy, trošku naivný, v niečom detinský, no v hrudi mu bije srdce hrdinu a bojovníka.

•••

Hradisko Furnau

Bohatšie a omnoho väčšie hradisko oproti zaostalému horskému Veľkému stolu. Hradisko výročných trhov sa rozprestiera pri rieke a na obchodnej ceste. Vládne mu starešina Slavomír a žrecom je uvážlivý Sokol.

POSTAVY ŽIJÚCE VO FURNAU

Radúz – Tomáš Maštalír

Syn starešinu Slavomíra, skvelý bojovník, no veľmi temperamentný, prchký a impulzívny. Má extrémne vyvinutý zmysel pre spravodlivosť, no nemá trpezlivosť na ňu čakať. Vášnivo miluje svoju ženu Ladu, s ktorou sa mu však nedarí počať potomka. Pre svoju lásku je však odhodlaný urobiť čokoľvek.

Lada – Jana Kvantíková

Krehká Radúzova žena, vo Furnau je cudzinka, pochádza z juhu, odkiaľ so svojou mamou ušla po plienení Avarov. Nevie dať svojmu mužovi dediča, čo ju ako ženu zneisťuje a trápi sa tým. Bojí sa, že sa tým ich láska s Radúzom naštrbí.

Božidara – Zuzana Fialová

Milujúca a obetavá matka Lady, ktorá ju zachránila pred zlým osudom na juhu útekom do Furnau a teraz je rozhodnutá svojej dcére a sebe zabezpečiť život, ktorý by im všetky príkoria vynahradil.

Sokol – Oleg Mosyichuk

Starý a skúsený žrec hradiska Furnau. V živote toho zažil toľko, že ho už máločo vie prekvapiť. Spolu s Drahou tuší, že pre obe hradiská Bohovia prichystali veľkú skúšku. Okrem svojich nadprirodzených schopností pred svojimi najbližšími skrýva aj jednu veľkú bolesť, ktorú mu Draha ako jeho oddaná žiačka pomôže vyliečiť.

Príbeh seriálu Slovania je fiktívny.

Známa veta o našej holubičej povahe je mýtus

Podľa námetu manželov Veroniky a Jozefa Kolejákovcov vznikol scenár k seriálu Slovania, ktorý zachytáva život na našom území pred príchodom Cyrila a Metoda.

„Je čas začať o histórii rozprávať v jej zložitosti a divákom ukázať, že za to, kým sme, vďačíme predovšetkým intenzívnym kontaktom s inými kultúrami.“

Ako vznikla myšlienka venovať sa téme Slovanov?
Veronika: Ako čitatelia a diváci seriálov či filmov sme už dlho inklinovali k fantasy aj historickým témam. Po maturite som rok študovala archeológiu, hoci som toho už z nej medzitým veľa pozabúdala, lebo som presedlala na iné humanitné odbory. Smerom k seriálu to bol najprv iba záblesk nápadu, keď som si počas sledovania niektorej z televíznych inscenácii z obdobia Veľkej Moravy uvedomila, že by bolo možno zaujímavé spraviť prienik reálnej a fiktívnej histórie, vniesť doň nejaké prvky fantastického žánru a datovať ho do ešte starších dejín. Ako malá som mala rada britský seriál Robin Hood (Robin of Sherwood), ktorý mal okrem iného vynikajúcu rozprávkovú atmosféru a pracoval s tajomnom a strachom, v niečom teda vystihoval prvú predstavu o našom seriáli.
Jozef: Takisto tu bolo v tomto ohľade dosť dlho akési vákuum, tvorcovia sa báli ísť do týchto tém. Doba sa však zmenila. Mali sme pocit, že konečne nastal čas rozprávať o našich dejinách trošku farebnejším spôsobom, bez snahy pretierať ich nejakým nacionalistickým, čiernobielym náterom. A tá predstava nás začala baviť.

Ktoré obdobie slovanskej histórie zachytáva váš príbeh? Prečo ste zvolili práve toto obdobie?
Veronika: Vybrali sme si jedno z menej preskúmaných období, začiatok siedmeho storočia pred vznikom Samovej ríše, keď ešte na území súčasnej strednej a východnej Európy neexistovali hranice dnešných štátov. Scenáristicky sme tým získali väčšiu slobodu.
Jozef: Uvedomili sme si, že je to historicky zaujímavý a aktuálny výsek dejín. Naša hlavná hrdinka zachráni čudného zraneného cudzinca a konfrontuje sa s novou kultúrou. Rovnako ako ona aj jej komunita musí dozrieť a uvedomiť si, že je lepšie rozhodovať o sebe sám, ako sa nechať vláčiť svojvôľou uzurpátorov, a je jedno, či nimi sú barbarskí Avari alebo slovanský tyran zo susedného hradiska. Krajiny východnej Európy takúto historickú skúsenosť dôverne poznajú.

Starí Slovania sú historicky pomerne málo zdokumentovaní. Do akej miery sa opierate o historické fakty a do akej miery je váš príbeh fikciou?
Jozef: Samotní historici sa presne nezhodujú na lokalizácii neskoršej Samovej ríše. Podľa niektorých sa nachádzala na Slovensku v okolí Nitry či Bratislavy, iní ju skôr vidia na západnej Ukrajine či v Čechách. My sme však s príbehom ešte ďaleko pred dobou, keď slovanské kmene vytvorili tento prvý štátny útvar, ktorý sa spomína vo Fredegarovej kronike. Naším príbehom totiž nie je politikum, ale skôr bežný život slovanských kmeňov – ich rituály, zvláštna, fascinujúca mystika ich náboženstva spätého s divokou a nádhernou prírodou. Zaujíma nás skôr to, z čoho pramení naše slovanské, tak trochu baladické a melancholické mentálne nastavenie.
Veronika: Naše postavy sú fiktívne, s históriou polemizujeme skôr v otázkach identity, či už osobnej alebo kultúrnej, teda na úrovni spoločenstva, či v téme nedôvery voči cudzincom a všetkému neznámemu, novému. Na tento účel sme pracovali s postavami, ktoré tieto dva póly čo najlepšie reprezentujú, vrátane hlavnej hrdinky, ktorá vo svojom príbehu nesie tému dobového postavenia žien.

Z akých zdrojov ste pri vašej práci čerpali? Bolo to náročné?
Veronika: Doniesli sme si z knižnice a kníhkupectva hromadu kníh, objednali sme si zborník štúdií

o slovanských hradiskách a rozhodili sme siete na hľadanie vhodných konzultantov. Zistili sme, že pevnejšie ukotvená z hľadiska odborného výskumu a nálezov je podoba súdobého všedného života, menej už rôzne náboženské rituály a zvyky, ktoré sme na príbeh potrebovali. Seriál pracuje s fiktívnou rekonštrukciu historického obdobia, ale aj s fantazijnými a nadprirodzenými prvkami. Vytvára tým nový, samostatný svet. Veľa príbuzného sa dá dnes nájsť v súčasných tradíciách a motívoch z pôvodných ľudových rozprávok a balád. Tie nás veľmi inšpirovali a dej je nimi popretkávaný.

Jozef: Prijali sme spoluprácu s ukrajinským producentom ako výhodu a snažili sme sa tento nový svet sprítomniť prienikom rôznych etnografických vplyvov, ktoré budú divákom evokovať niečo povedomé, ale aj niečo neznáme. Rekonštrukcia takmer vôbec nezdokumentovaných rituálov spojených s predkresťanským archaickým náboženstvom čerpá zo zmesi vizuálnych prvkov východoeurópskych slovanských kultúr. Napríklad božstvá Slovanov neboli všade úplne identické. Čiastočne splývali a čiastočne sa líšili. V našom príbehu kombinujeme bohov z oblastí ležiacich na Ukrajine (Svarog, Belbog) a na Slovensku (Morena).

Čo robíte vtedy, keď vám historický zdroj chýba?

Veronika: Počas konzultácií s historikmi a archeológmi sme dostali „mandát" čo-to si vymyslieť a určitú licenciu nám dáva aj fantastický žáner. Niekde museli historicky verné detaily čiastočne ustúpiť príbehu, ale snažili sme sa o rovnováhu, aby to zase nepoznačilo atmosféru doby. Napríklad všetky archaické náboženské rituály sme vytvárali nanovo, keďže sa nikde nezaznamenali písomne.

Jozef: Samozrejme, v takzvaných novopohanských komunitách existuje systém, ktorý zachytáva hierarchiu či samotné rituály spojené so slovanskými božstvami, no tie sa neopierajú o relevantné nálezy či výskumy, skôr ide o obrodeneckú snahu z 19. storočia, ktorá sa v rôznych mutáciách zachovala dodnes.

V čom vám odborníci najviac pomohli?

Veronika: Stretli sme sa s archeológom z Podunajského múzea v Komárne Andrásom Csuthym, aby sme získali úvodný prehľad. Dohodli sme sa, že sa pozrie aj na základ pre scenáre jednotlivých dielov, aby sme sa vyhli nelogickostiam a nepresnostiam a v nejakej rozumnej tolerancii žánru zachovali historickú vernosť.

Jozef: Seriál sa nakrúcal v prevažnej miere na Ukrajine, kde do procesu vstúpili ďalší, ukrajinskí konzultanti. Ich práca sa však už týkala samotnej vizuálnej stránky seriálu.

Čo vás pri skúmaní starých Slovanov najviac nadchlo či prekvapilo? Akí boli? Ako žili?

Veronika: Sympatické je, že žili v malých spoločenstvách, kde bol každý niečím užitočný. V mnohom to pripomína dnešný dôraz na susedské a komunitné vzťahy v mestách. Na prvý pohľad vyzerajú ich obydlia chudobne, ale keďže sa väčšina ich života odohrávala vonku, boli veľmi spätí s prírodou a vynaliezaví vo využívaní jej zdrojov. Naša hrdinka Draha by napríklad v skutočnosti bola pokladaná za dospelú ženu omnoho skôr, ale pre dnešné vnímanie sme jej vek trošku posunuli.

Jozef: Pre divákov môže byť zaujímavý a prekvapujúci fakt, že známa veta o holubičej povahe je mýtus. Slovania boli vcelku dobrí a oceňovaní bojovníci. S Avarmi vynikajúco spolupracovali, nechali sa najímať do ich armád, spoločne napríklad obliehali Konštantínopol. O takzvanej holubičej povahe tiež hovorí fakt, že hlavným zdrojom príjmov Slovanov bol podľa všetkého obchod s otrokmi. Upadnutie do otroctva bolo dokonca jedným z trestov, ktoré sa v tej dobe v hradiskách pomerne často udeľovali.

Na čo sa môže divák tešiť? O čo v príbehu pôjde?

Veronika: Hlavná hrdinka je dospievajúce dievča Draha, ktoré postupne spoznáva svoje schopnosti nielen ako bylinkárka, ale aj ako silná žena. Podarí sa jej zachrániť záhadného muža, ktorý si nepamätá nič zo svojho predošlého života, ale Draha v ňom vycíti nezvyčajné poslanie.

Jozef: Súčasne sledujeme príbeh bojovníka Radúza, ktorý sa upne na veštbu, aby splnil sebe a svojej manželke túžbu po dieťati, no začne pod týmto tlakom konať nerozvážne a nebezpečne.

Ako Slovania prijmú medzi seba cudzinca? Odkazujete tým aj na dnešnú dobu?

Veronika: Bez ohľadu na historické obdobie sklon démonizovať nepriateľov do odľudštenej podoby a hádzať na nich vinu za vlastné zlyhania pretrváva v ľuďoch podnes. V súčasnosti už na základe psychologických poznatkov rozumieme tomu, že je za tým mechanizmus projekcie, keď všetky nelichotivé stránky pripisujeme druhým a vlastnej komunite toho tolerujeme omnoho viac. Prispieva to k rozmachu radikalizovaných hnutí a skupín, práve tie si paradoxne dnes najčastejšie privlastňujú národnú rétoriku a odvolávajú sa na slávny odkaz histórie, ktorý má legitimizovať ich uvažovanie a násilné prejavy.

Jozef: Chceli sme sa najmä vyhnúť zjednodušeniam, ktoré by mohli nahrávať rôznym pseudonárodoveckým náladám. Radi by sme týmto seriálom vstúpili do diskusie, kde doteraz mali hlavné slovo „vlastenci" s postrannými politickými úmyslami a tendenčným výkladom. Je čas začať o histórii rozprávať v jej zložitosti a divákom ukázať, že za to, kým sme, vďačíme predovšetkým intenzívnym kontaktom s inými kultúrami.

Dá sa v našich podmienkach, teda bez „amerického" rozpočtu, natočiť seriál s veľkou výpravou?

Veronika: Rozpočet bol na pomery doterajšej slovenskej seriálovej produkcie nepomerne štedrejší, ale, pochopiteľne, nedá sa porovnať s tými americkými. V princípe sme vedeli, že nemôžeme pri nadprirodzených prvkoch a bojových scénach dať príliš veľký dôraz na špeciálne efekty, hoci sa v seriáli, samozrejme, čiastočne objavujú. Príbeh je postavený na rozprávkovom vyznení a atmosfére, ktorá urobí mnoho.

Ako pri spoločnej tvorbe navzájom spolupracujete? Kto má na starosti čo? Viete sa vždy zhodnúť?

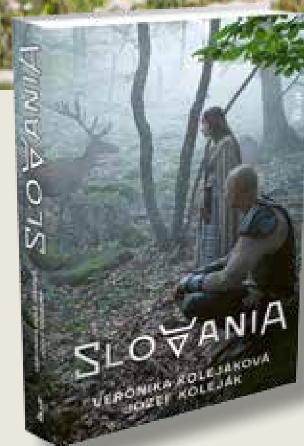
Veronika: V prvom rade chcem ešte poďakovať našim spoluautorom seriálu Jánovi Luteránovi a Kristíne Lévai, ktorí stáli pri dotváraní námetu a písaní scenárov. Čo sa týka nás dvoch, robili sme už na vyše desiatich projektoch a myslím si, že sme dobre zohratí. Ja mám rada úvodné nahadzovanie nápadov a potrebujem potom vo všetkom hľadať dôsledné logické súvislosti, niekedy som zameraná na nepodstatné detaily a ťažko sa s nimi lúčim, ak treba niečo zjednodušiť. Preto mi veľmi vyhovovalo, že sme mohli napísať podľa seriálu aj knihu, v ktorej sa dalo toho veľa dopovedať a psychologicky ešte viac odkryť postavy. Jozef zase dobre vidí celok a dokáže priniesť zmeny, ktoré posúvajú príbeh.

UKÁŽKA Z ROMÁNU SLOVANIA

Príbeh seriálu Slovania je fiktívny.

Román **Slovania** od scenáristov seriálu Veroniky a Jozefa Kolejákovcov Slovania, ktorú vydáva Ikar, nájdete na pultoch kníhkupectiev na jar tohto roku.

Najprv si nie je istá, čo má hľadať pod prikrývkou lesnej hliny, ktorú jeleň zľahka rozhrnul predným kopytom. Kľakne si a odsunie nabok opakom ruky nedávno nahrnuté hrudy. Zmeravie, keď zbadá, že to, čo by z diaľky mohlo vyzerať ako klobúčik bledého hríba, je v skutočnosti nos.

„Človek?"

Pod zemou a lístím pred ňou leží narýchlo zahrabaný muž, skrvavený a zranený. Nehýbe sa, nežije? Draha sa ho najprv skúsi dotknúť steblom trávy, ale nezachytí žiaden pohyb. Vezme halúzku a štuchne tuhšie, opäť bez reakcie. Vyhrnie si sukňu a opatrne skúsi bosou nohou potriasť telom, ako dieťa, ktoré skúša, či dospelý vedľa neho nezaspal prvý a nenechal ho napospas zlým snom. Telo je sinavé, nevládne, musí sa mu skloniť bližšie k hrudi, aby zacítila, že od smrti ho ešte delí tenká nitka.

Vietor sa náhle dvihne, fúka sem smerom od obetiska, lebo nesie závan dymu zo spálenej obety: žita, kostí a kohútieho peria. Napovedá jej, kam treba ísť. Aj Dalibor to zavetrí.

„Nechoď za mnou, ja sa oňho postarám. Ty bež, poľujú na teba!"

Draha s námahou nadvihne nahé telo v rozdriapaných zrebných zvrškoch popod pazuchy. Doráňaná hlava bez vlasov sa prevalí z pleca na plece.

Blíži sa k vyvýšenému miestu pri obetisku. Počuť odtiaľ krik a tlmené úpenie. Zaváha, ale ťahá telo ďalej. Vie, že nesmie vidieť nič z toho, čo sa tam odohrá.

Chlapci natretí po celom tele blatom stoja v polkruhu vedľa seba, sú takmer na nerozoznanie. Svietia len ich drkotajúce biele zuby, sánky majú rozochvené pred skúškou, ktorá sa práve začala.

„Postav sa a vezmi si svoj luk."A

Najvyšší z nich sa pokúša načiahnuť a vziať si zbraň. Vystrie ruku, ale luk sa vzdiali a Bohdan ho bolestivo trafí päsťou do brady. Chlapec sa zvezie na zem a klesne do prachu.

„Postav sa a vezmi si svoj luk," zopakuje starešina.

Opäť zasviští rana, roztrasené nohy mu zvlní bolesť. Ostatní sa zdržia, aby sa ho nepokúšali ťahať späť hore. Každý z nich musí skúšku zvládnuť sám. Bohdan mu opäť podáva luk, chlapec ho neveriacky chytí, prichystaný na posledný úder.

Z lesa sa zrazu ozve úpenlivý krik, volanie o pomoc. Luk padne do prachu, chlapec skočí na zem, zdrapí ho ako najväčší poklad a odplazí sa s ním späť medzi ostatných.

Bohdan sa nahnevane obzrie, zbadá, že krik patril Drahe. Máva mu z kraja lesa, netrúfa si vkročiť medzi nich, s ťažkým telom by ani nevládala.

Potom mu napadne to najhoršie. Čarad ho mrzuto sleduje, keď bez váhania opustí kruh stuhnutých chlapcov. Rituál sa ešte nikdy neprerušil, toto je prvý raz, čo si k nim dovolila prikročiť žena. Bohom, najmä prchkému a náladovému Velesovi, ktorý bdie nad zrodením nových mužov, sa to určite nebude páčiť. Bohdan pribehne k strhanému dievčaťu a zamyká ním.

„Zora?" vyhŕkne zdesene. Vybrala si práve túto chvíľu a opustila ho bez rozlúčky?

Draha konečne naberie dych.

„Musíte ísť so mnou!"

Zamračený Čarad sa skloní nad cudzincom. Rýchlym pohľadom prebehne nespočetné rany a modriny na tele. Potom sa prudko narovná.

„Nič zvláštne, Avari. Vyhodili ho po ceste. Zajtra ho prekolem a zakopem. Ak ho dovtedy nerozoberú vlci."

„To nemôžete! Veď žije!"

Drahe horia líca, už nie od námahy, ale od hnevu. Chytí Bohdana za ruku a položí ju cudzincovi na srdce. Ona v ňom život cíti, aj keď je šumenie stále slabšie.

„Je to boh. Má v sebe niečo iné. Viem to."

Čarad sa už na ňu ani neotočí, karhavý pohľad nasmeruje na Bohdana. Starešina uvoľní ruku, pohladí Drahu po vrkoči a múdro žmurkne. Viac od neho čakať nemôže. Prekročí chladné telo a nechá ju s ním samu.

Noc sa už votrela všade, nad jazerom sa vznášajú modré chumáče jemnej hmly. Draha kľačí na rovnakom mieste pri mŕtvom-nemŕtvom, ktorému zatiaľ aspoň zľahka ošetrila rany. Chlapci sa dávno rozpŕchli loviť, obrovské luky sa im hompáľajú na chrbte, les dnes patrí len im a ich strelám. Je spln, mesiac na vrchole sily osvetľuje bralo nad hradiskom, kde matky celkom určite pri slabých smolniciach žmolia v rukách drevené figúrky, prosia s mokrými lícami cez modly svojich patrónov, aby sa synom v skúške pošťastilo. Lúčia sa s deťmi, ktoré ráno vypravili posledný raz z rodného domu, kam sa im už nevrátia.

Do jamiek v zemi popri lôžku z jedľových konárov pre nevládneho zhromaždila všetky suché byliny, ktoré ešte za vidna našla naokolo. Muž leží na chrbte, na očiach má položené okruhliaky, ktoré sem musel niekto priniesť až z rieky. O to väčšiu silu budú mať.

Teraz treba už len vykresať iskru a počkať, kým sa stonky v jamkách chytia. Každý ohníček vysiela inú vôňu, aby sa nad telom zmiešali do jednej spoločnej. Drahine pohyby sú sústredené, kreslí do vzduchu s plnými rukami obrazce. Dym zo zväzkov byliniek, ktoré striedavo dvíha, sa plazí blízko zjazvenej mužovej tváre. Nepohol sa zatiaľ ani náznakom, chabá nitka sa môže každú chvíľu pretrhnúť.

Les naokolo šumí a zavýja, obstál ich bezpečne aj hrozivo. Draha ani nikto zo smrteľných nevie, čo všetko sa môže v noci z jeho najhlbších končín vynoriť. Ledva si už cíti ramená, ale krúži nad neznámym ďalej. Mohla to vzdať, nebolo by to po prvý raz, čo jej spod rúk niekoho vzala Morena. Len keby nebol muž taký zvláštny. Nemá na to iné slová, je v ňom niečo podobné bohom. Ak to prežije.

Spomenie si zrazu, čo jej kedysi vykričala macocha. Príliš sa snaží a na všetko len tlačí – nemá v sebe ani kus ženy?

Draha všetko položí, byliny ďalej voľne tlejú v jamôčkach. Skúsila, čo sa dalo. Ľahne si kolmo vedľa tela do mäkkej trávy a odovzdá sa noci. Prikryje ich oboch v mysli teplou kožušinou, ktorú by pre nich doma vytiahla. Zblízka sleduje mužove črty, až kým v príjemnej vôni celkom nezaspí. Beží aj vo sne, potkýna sa, stráca sa v kruhoch. Neuteká varovať len brata jeleňa, ale aj čudného vteleného boha, ktorý k nim zablúdil zomrieť.

Z previsu nad dolinou sa na ňu díva jej Dalibor, oči má ešte smutnejšie ako jelenie, je v nich bezmocnosť aj zvedavosť. Nevie sestru ochrániť inak, tak ju aspoň stráži, odhodlaný nepohnúť sa od nej, kým ho náhodou nevyženie prvý zablúdený šíp.

Ráno a jeho svetlo je rovnako prudké a pichľavé ako ohromný výkrik, ktorý sa prevalí splašenému jeleňovi v ušiach a zaženie ho do húštiny. Draha vyskočí na nohy, najprv si nie je istá, či ju zrak poslúcha a neostala napoly vo sne. Biele telo sa vedľa nej metá, muž lapá so zvraštenými očami po dychu, ako keby sa nevedel nabažiť vzduchu okolo. Draha mu položí skrehnuté ruky na horúcu hruď, cíti, ako mu v pľúcach buble krv.

Lôžko z čečiny sa šúcha dolu stráňou, Draha už vidí vysoké hradby Veľkého Stola a dodá jej to silu na posledný úsek cesty. Muž už dýcha namáhavo, ale pravidelne, zasyčí na každom hrboli, ktorý ho musí neuveriteľne zabolieť.

Popri hore beží čierny kôň s jazdcom v dlhom plášti. Čarad priviaže žrebca o kôl. Chystá pri kamennom kruhu medzi troma najvyššími stromami vlastnú každodennú obetu.

Podíde k ohnisku a zapáli uhlíky. Načiahne sa po nádobu na vodu, ale keď sa vráti späť, zbadá, že oheň vyhasol. Čarad vykreše iskru a plamienky sa opäť rozhoria, trvá to však len chvíľu, a znovu utíchnu, akoby ich niekto sfúkol. Opakuje sa to zas a zas, hoci naokolo vládne bezvetrie. Výsmešné kvokanie sliepok z ohrady pre obetné zvieratá ho ešte viac rozruší. Vezme dýku s vyrývanou rukoväťou so symbolmi Velesa a Belboha a prekrojí napoly jablko prichystané na veštbu. Obe časti dopadnú na popol v strede okrúhleho balvana. Ovocie vyzeralo navonok pod voskovou šupou bezchybné a zdravé, ale vnútri sa medzi dutinami v hnedočiernej rozbabranej dužine hemžia červíky. Rýchlo rozsekne druhé, menšie jablko. Aj z neho sa vyvalia tmavé kusy okolo jadrovníka, rozožraté hmyzom a červami. Tretie jablko je rovnaké.

Čarad sa zaženie oproti kameňu a rozseká ich všetky. Vytiahne z mecha orech a holou rukou, posilnenou hnevom, ho rozpučí. Vnútro je sypké a čierne. Pozerá sa navôkol, akoby hľadal, kto za to môže. Musí byť tu, s nimi. Do vlasov sa mu oprie znepokojivý vietor. V mysli sa mu opäť vynorí tvár cudzinca a nevinný pohľad dievčaťa, ktoré nezištne chodí po svete a rozdáva zo seba to, o čom ešte veľa nevie. A ani by viac nemalo vedieť.

Prof. Pavol Žigo:

Rekonštrukcia praslovančiny je zložitá

Azda každý jazyk na svete sa vyvíjal v kontakte s inojazyčným okolím a inak to nebolo ani s praslovančinou. Možno ste to netušili, ale aj všeslovanské slovo chlieb je z „dovozu". Svoj pôvod má u starých Germánov. O prajazyku starých Slovanov sme sa porozprávali s jazykovedcom profesorom Pavlom Žigom.

PROF. PHDR. PAVOL ŽIGO, CSC.

Narodil sa 1953, v r. 1972 - 1977 študoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, medzitým v r. 1975 - 1976 na Štátnej univerzite v Tbilisi (Gruzínsko). Pracuje v oblasti vývinu a dejín slovenského jazyka, nárečí a porovnávacej jazykovedy. V rokoch r. 1977 - 2019 pracovník Katedry slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, v rámci vedeckých a pedagogických aktivít pôsobil na univerzitách v Moskve, Tbilisi, v Budapešti, Grazi, Klagenfurte, Viedni, Ľubľane, Krakove, Skopje, Belehrade, Novom Sade. Je autorom 10 kníh vydaných v domácich vydavateľstvách, spoluautorom 6 kníh vydaných v zahraničí a vyše 450 vedeckých príspevkov v zahraničných aj domácich časopisoch a zborníkoch, od r. 1988 je členom medzinárodnej komisie pre *Slovanský jazykový atlas* pri Medzinárodnom komitéte slavistov, v rokoch 2010 - 2014 bol riaditeľom Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, v súčasnosti je jeho pracovníkom.

Mala praslovančina nejaké osobité črty? Čo bolo pre ňu charakteristické?

Základnou osobitosťou praslovančiny bolo, že každá slabika bola zakončená na samohlásku. V súčasnom jazyku je celkom prirodzené rozdeliť na slabiky slová *ru-ka, no-ha, vo-da, ry-ba,* v praslovančine však aj dnešné jednoslabičné slová typu dom, *syn, deň, pes, rak* či viacslabičné slová *otec, kopec, piesok* mali v porovnaní so súčasnosťou viac slabík. Ak na konci slabiky nebola taká samohláska, ktorú poznáme aj dnes, za spoluhláskou boli na konci slabiky redukované samohlásky, nazývané jery. Boli dve – tvrdý jer a mäkký jer. Tieto samohlásky po rozpade praslovanskej jednoty do konca 10. storočia zanikli a pred ich zánikom sa napríklad dnešné dvojslabičné slová *otec, kopec, piesok* delili na tri slabiky: *o-te-cь, ko-pe-cь, pe-so-kъ*. Zmenu v zložení slabík a zánik redukovaných samohlások dokazujú nerovnaké podoby tvarotvorných základov pri skloňovaní slov. Pôvodne dvojslabičné slovo so slabikami zakončenými na samohlásky *dь-nь* sa vyvinulo do dnešnej podoby deň. V druhom páde malo toto slovo podobu *dь-ňa* a po zániku redukovaných hlások vzniklo jednoslabičné slovo dňa. Táto tendencia je pravidelná a na jej pozadí si vysvetľujeme aj vzťahy medzi podobami *deň – dňa, otec – otca, kopec – kopca, pes – psa, piesok – piesku* a mnohé ďalšie výsledky hláskoslovných zmien, ktoré sa nám v materinskom jazyku zdajú prirodzené, ale pri porovnávacom výskume či vyučovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka sú bez tohto historického vedomia najmä v neslovanskom jazykovom prostredí dosť nepochopiteľné. Týmito zmenami sa vysvetľujú napríklad aj rozdielne podoby prvého a druhého pádu slova *česť – cti*, z pôvodnej podoby **čь-stь* vznikol dnešný tvar prvého pádu česť, v druhom páde z podoby **čь-sti* po zániku redukovanej samohlásky došlo k napätiu vo výslovnosti, a tak sa predpokladaná podoba *čsti* po spodobení ustálila do dnešnej formy cti.

Slavisti sa venujú slovanským jazykom. Skúmajú aj ich spoločné východisko?

Súčasťou rozsiahleho slavistického výskumu je medzinárodný projekt *Slovanský jazykový atlas*, na ktorom sa zúčastňujú všetky slovanské krajiny aj štáty so slovanskými menšinami (Rumunsko, Maďarsko, Grécko, Rakúsko, Nemecko). Jednotlivé podoby a významy slov, ktoré sa dodnes v živej podobe zachovali na tomto rozsiahlom území, výskumný materiál približne 3500 rovnakých javov z 853 lokalít od Jadranského pobrežia po Ural umožňuje historicko-porovnávacou metódou a na základe desiatok až stoviek hláskoslovných vývinových zmien zistiť spoločné praslovanské východisko konkrétneho slova či jeho podoby. Na ilustráciu možno uviesť praslovanskú podobu

Text: Miroslava Belešová

**melko*, ktorá sa z predpokladaného spoločného východiska vyvinula na našom území do podoby *mlieko* a v jednotlivých slovanských jazykoch, ale aj v slovenských nárečiach má približnú, ale pre každé územie špecifickú podobu, podmienenú hláskoslovnými zmenami tohto územia: v českom jazykovom prostredí *mlíko*, v poľskom *mleko*¸ vo východoslovanských jazykoch *moloko*... Spoločný praslovanský pôvod jednotlivých slovanských jazykov dokazuje aj veľké množstvo takých slov, ktoré človek pri dorozumievaní používal od najstarších čias a v ktorých v slovanskom jazykovom prostredí nedošlo k ďalším vývinovým hláskovým zmenám, napr. podstatné mená *buk, dub, dym, voda, syn, myš, mak, malina, ryba, rak,* všetky osobné zámená (*ja, ty, on, ona, ono, my, vy, oni*), číslovky *dva, sto*...

Z akého základu sa vyvinula praslovančina?
Je celkom prirodzené, že tento jazyk mal svojho predchodcu. Bol ním jazyk, pri ktorom predpokladáme ešte väčšiu mieru spoločných prvkov aj s neslovanskými jazykmi – indoeurópsky prajazyk. Nazýva sa tak preto, lebo zahrnuje množstvo spoločných znakov, vyskytujúcich sa na území od Indie po Atlantický oceán, t. j. znakov, ktoré sa nevyskytujú len v slovanských jazykoch, ale svojím pôvodom siahajú až za hranice 2. tisícročia pred naším letopočtom. Svedčí o tom aj predchádzajúci príklad slova mlieko, ktorého praslovanská podoba **melko* je hláskoslovne blízka nemeckej podobe *die Milch* či anglickej podobe *milk*; slovo *mlyn* sa v podobných hláskoslovných variantoch vyskytuje aj v románskom jazykovom prostredí – vo francúzštine *moulin* či v taliančine *mulino*, v germánskych jazykoch – napr. v nemčine *die Mühle*, v angličtine *mill*, čo dokazuje ich spoločný indoeurópsky pôvod. Pri takomto uvažovaní však treba pozorne overovať spoločný pôvod slov a odlíšiť ich od slov prevzatých z iných jazykov. Pokúste sa teraz malým cvičením zo slavistiky či indoeuropeistiky – nájdením napr. slov *syn, dcéra, sestra, nos, voda, more, myš, tur, breza* (pôvodne **berza*), *sneh, tri, sedem* v jednotlivých slovanských aj neslovanských jazykoch – pouvažovať o ich spoločnom indoeurópskom pôvode!

Boli Slovania od najstarších čias jednotným národom? Hovorili starí Slovania spoločným jazykom?
Najstaršie obdobie v dejinách Slovanov nazývame obdobím praslovanskej jednoty. Predpokladá sa, že ide o rozmedzie 5. – 8. storočia, o dobu, v ktorej ešte nemožno hovoriť o slovanskom národe či štátnom útvare, ale o kmeňovom usporiadaní. Vtedajšie slovanské kmene spájalo množstvo hmotných aj duchovných – z nášho

„Slovo *kráľ* má svoj pôvod v nemeckom osobnom mene *Karl*, z ktorého sa v dôsledku všetkých pravidelných hláskoslovných vývinových zmien v slovanských jazykoch ustálili príslušné podoby – v poľštine *król*, v južnoslovanských jazykoch podoba *kralj* či východoslovanská podoba *koról*."

pohľadu aj jazykových znakov. Už z najstarších čias sú známe mnohé znaky, ktorými sa spoločný jazykový základ veľkého množstva vtedajších kmeňov líšil a jeho jednotná podoba ani písomná forma nebola nikdy dokázaná. Vnútorné členenie starých Slovanov sa opiera o najjednoduchšie aj najpravdepodobnejšie – územné kritérium. Podľa toho sa v slavistike – náuke, ktorá sa zaoberá dejinami, kultúrou, a jazykmi Slovanov a ich vzájomných vzťahov aj vzťahov s neslovanskými národmi – vymedzujú tri pôvodné slovanské areály, od ktorých sa odvíja aj rozpad predpokladanej praslovanskej relatívnej jednoty a aj ďalší jazykový a kultúrny vývin kmeňov, z ktorých sa stáročným vývinom postupne formovali slovanské národnosti a národy.

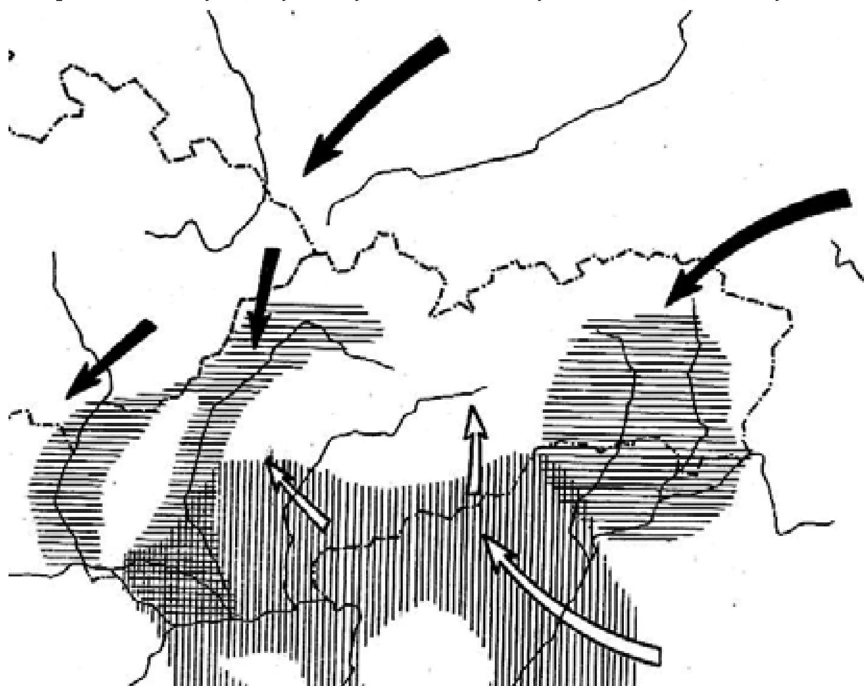
Kde sú korene Slovanov a odkiaľ pochádzajú?
Z doterajších názorov o pravlasti Slovanov prevažuje vymedzenie ich pôvodného územia medzi riekami Dneper, Dnester, Odra a Visla. Názory historikov, archeológov, jazykovedcov aj etnológov na hranice pôvodného praslovanského územia sa vo viacerých detailoch môžu líšiť. Z historického, najmä archeologického hľadiska sú s najstarším obdobím Slovanov, s klasickým obdobím praslovančiny, späté tri oblasti a dva kultúrne typy: nížinný, nachádzajúci sa od východných Karpát smerom k poriečiu Pripiate, Dnepra, Bugu po Dnester, druhým typom je západný typ, ktorý možno lokalizovať do oblasti dnešného Poľska, východnej časti Nemecka, súčasného českého jazykového územia, oblasti dnešnej Moravy, Slovenska a priľahlých podunajských častí dnešného Rakúska. Hľadať odpoveď na pôvodné a presné vymedzenie praslovanského areálu je z jazykovedného hľadiska ťažké. Predpokladá sa, že klasická praslovančina sa sformovala v 5. – 8. storočí z predchádzajúceho protobaltského – baltsko-slovanského spoločenstva a od 8. storočia po 10. storočie sa vymedzuje definitívny rozpad jej predpokladanej jednoty a s týmto obdobím je späté aj formovanie základov jednotlivých slovanských jazykov. Zánik praslovanskej jazykovej jednoty nebol prudký, priamočiary ani jednoduchý či rýchly proces. Bol to stáročia trvajúci prirodzený vývin jazyka, podmienený či spätý s vtedajšími historickými

zmenami, s novým prostredím v dôsledku migračných vĺn aj zmenou kočovného spôsobu života na trvalejšie životné prostredie. Na pozadí týchto skutočností dospeli jazykovedci využitím historicko-porovnávacej metódy k poznatkom, ktoré sú zhrnuté v migračno-integračnej teórii o pôvode slovanských jazykov. Sformuloval ju slovenský jazykovedec univerzitný profesor Rudolf Krajčovič v polovici sedemdesiatych rokov minulého storočia (1974) a dodnes je rešpektovaná na medzinárodnej slavistickej úrovni. Vývinu neskorej praslovančiny a jej rozpadu sa venoval aj brniansky jazykovedec Arnošt Lamprecht (1987), zo zahraničných jazykovedcov si zasluhujú pozornosť T. Gamkrelidze a V. V. Ivanov, ruská historička jazyka Žanna Varbot, slovinský slavista Matej Šekli a z domáceho vedeckého prostredia nemožno obísť *Stručný etymologický slovník slovenčiny* od autora Ľubora Králika (2015).

Akými vývojovými etapami prešla praslovančina a ako sa z nej vyvinuli jednotlivé slovanské jazyky?

V predchádzajúcej časti sme spomenuli migračno-integračnú teóriu R. Krajčoviča o pôvode a vývine jednotlivých slovanských jazykov. Jej podstata spočíva na vymedzení troch etáp, v rámci ktorých došlo k postupnému vyčleňovaniu sa a vývinu samostatných – v dnešnom ponímaní národných jazykov. Prvé – pomigračné – obdobie zahrnuje zmeny z 5. – 6 . storočia, v ktorom vtedajšie slovanské kmene zaujali územie, na ktorom zotrvali. V tomto období sa výrazne odčlenila západoslovanská vetva jazykov od nezápadoslovanských, t. j. od východoslovanskej a južnoslovanskej. V západoslovanskej skupine jazykov sa v tomto období zachovali znaky pôvodnej západoslovanskej časti praslovančiny, konkrétne zachovanie spoluhláskových skupín dl, tl v slovách typu *šidlo, radlo, plietla* oproti podobám vo východoslovanskom a južnoslovanskom areáli, v ktorom sa v spomenutej pozícii vyskytovala len hláska l: *šilo, ralo, plela....* Pri skloňovaní podstatných mien sa hlásky k, g, ch v slovách typu mních, ženích, strecha, blcha v západoslovanskej vetve menili na č, ž, š – *mníši, ženíši, na streše, o blše*, vo východoslovanskom a južnoslovanskom areáli sa hlásky k, g, ch menili na c, z, s: *mnísi, ženísi, na strese, o blse.* Niektoré z týchto javov sa zachovali dodnes, časť z nich sa ďalším vývinom v niektorých jazykoch ďalej menila. Najstabilnejším javom tohto obdobia sú rozdiely v západoslovanských podobách slov typu *rokyta, rožeň, lokeť, loni* oproti nezápadoslovanským podobám *rakyta, ražeň, lakeť, vlani.* Výrazným znakom nezápadoslovanského pôvodu, javom zhodným s južnoslovanským alebo východoslovanským jazykovým areálom je prípona *-mo* v l. osobe množného čísla prítomného času slovies typu *robímo, kosímo,* známa aj zo stredoslovenského nárečového areálu.

S druhým – integračným – obdobím vývinu slovanských jazykov v rámci rozpadu praslovanskej jednoty jazykov je v západoslovanských jazykoch späté zachovanie skupín *kv-, gv-* na začiatku slov typu *kvet, hviezda* oproti južnoslovanskému a východoslovanskému územiu s podobami *cvet, zvezda,* rozdiely v slovách typu *zem* oproti *zemľa*

Jazykovo-zemepisná charakteristika osídlenia dnešného územia Slovenska v rámci migračno-integračnej teórie R. Krajčoviča podľa jeho práce Slovenčina a slovanské jazyky, 1974, s. 310.

(neprítomnosť hlásky ľ po pôvodných mäkkých spoluhláskach), výrazné rozdiely množstva hláskoslovných skupín napr. rozdielne podoby slov typu *svieca, sveča, svešta, sveća, sveќa, sveja,* rozdielne výsledky v hláskoslovnom vývine slov *ihla* oproti *jehla,* vývin slabičných spoluhlások v slovách typu *krv* oproti *krev* v češtine, *krew* v poľštine, *krov´* vo východoslovanskom aj južnoslovanskom areáli, ako aj vývin krátkych samohlások v prípadoch typu *vrana, slama, žaba* oproti *vrána, sláma, žába,* oproti tomu ustaľovanie dĺžky na prípone -á v prvom páde množného čísla v strednom rode (v slovenčine *mestá* oproti češtine *města*), resp. vývin gramatických koncoviek, napr. -om v siedmom páde typu s chlapom oproti tvarom s chlapem v češtine či s chlopem v poľštine.

V treťom – konštitutívnom – období išlo o výrazné rozdelenie pôvodného praslovanského základu slovanských jazykov v 10. a 11. storočí a práve toto časové vymedzenie sa v dejinách jazykov považuje za základ formovania jednotlivých slovanských národných jazykov. Možno sa niektoré jazykové zmeny zdajú príliš odborné, ale práve ony sa stali východiskom na určenie samostatnosti jazyka. Z nášho jazykového prostredia možno uviesť ustálené podoby hlásky *e* v slovách typu *žena, pero, zmena, kvet* oproti vývinu v susednej poľštine, ktorý pokračoval až do podôb *žona, pioro, zmiana, kwiat,* v jazykovom základe slovenčiny sa zachovali mäkká spoluhlásky ť, ľ v slovách typu *priateľ* oproti zmene v susednej češtine, kde došlo k zmene v prospech tvrdých spoluhlások v tvaroch jednotného aj množného čísla typu *přítel* aj *přátel,* v slovenčine sa zachovali pôvodné podoby so samohláskou a v slovách typu *ulica, zviera, ďakovať,* v susednom českom jazykovom základe vývin pokračoval zmenou a > e po pôvodnej mäkkej spoluhláske: *ulice, zvíře, děkovat.*

Na základe čoho sa rekonštruuje praslovanský jazyk?

Rekonštrukcia predpokladanej podoby praslovančiny je zložitá. Je známe, že na živú podobu tohto jazyka odkazujú len indície z najstarších písomných pamiatok v staroslovienčine, v ktorej sa zachovali niektoré stopy neskorých praslovanských foriem. Zistiť predpokladanú praslovanskú podobu niektorého tvaru si vyžaduje poznatky z vývinu jednotlivých slovanských jazykov, najmä vedomosti o typických hláskoslovných zmenách. Ako príklad možno uviesť slovo *blato,* ktorého predpokladaná praslovanská podoba bola **bolto.* V jednotlivých slovanských jazykoch si v pôvodnej skupine hlások ol, ale aj or, el, er, hlásky „vymenili“ miesto. Tak vznikla slovenská podoba *blato*, ktorej zodpovedá česká podoba *bláto*, poľská

„Zaujímavé sú prípady, v ktorých sa zo spoločného praslovanského základu vyvinuli slová opačného významu, napr. slovo *čerstvý*, ktoré poznáme v slovenčine vo význame „svieži“, „terajší“ (napr. chlieb), ale východní Slovania týmto výrazom označujú opačný význam – „starý“, obschnutý chlieb.“

podoba *bloto*, východoslovanský jazykový areál charakterizuje spoločná podoba *boloto.* Takáto zmena a jej výsledky sa však netýkajú len jedného slova, ale všetkých slov s touto pozíciou hlások s vedomím, že v jednotlivých jazykoch došlo neskôr aj k ďalším typickým vývinovým zmenám, napr. v dĺžke samohlások (napr. *zlato, mlátiť, vráta, prach, plátno, krava, vrana, hlava, mráz, hlas...*). Podobných vývinových zmien je veľmi veľa a pri mnohých dnešných slovách si neuvedomujeme, že ich rozdielne podoby v jednotlivých slovanských jazykoch majú spoločný praslovanský pôvod nielen z hľadiska formy, ale aj z hľadiska významu (slovo *lúka* poznáme vo význame „trávnaté miesto v ohybe rieky“, význam slova *lakeť*, pôvodne v podobe **olkъtь*, bol tak isto motivovaný ohnutou časťou ruky; slová *oblak, obloha, oblek* majú zasa spoločné východisko vo význame *ob-vliekať).*

Prečo niektorí Slovania dnes používajú latinku, iní azbuku?

Používanie latinského alebo cyrilského písma ako oficiálnej formálnej podoby slovanských jazykov je do veľkej miery vecou konvencie aj tradície pri šírení viery, vzdelania a kultúry v minulosti. Je známe, že východiskom slovanského písomníctva, viery aj kultúry sa v 9. storočí na našom území stala hlaholská grafická sústava, ktorá však vplyvom historických okolností ustúpila latinke. Objektívne a pravdivo treba priznať, že ustaľovanie latinskej či cyrilskej grafickej sústavy v jednotlivých slovanských jazykoch bolo podmienené najmä konfesionálnym prostredím. V oblastiach s výrazným vplyvom rímskeho obradu sa pod jeho vplyvom na územiach západných Slovanov celkom prirodzene ustálila latinská grafická sústava, oproti tomu na územiach byzantského rítu bola výrazným spájacím prvkom cirkevná slovančina so svojou cyrilskou grafickou sústavou. Táto tradícia je dodnes ustálená na rozsiahlom území východoslovanských jazykov – ruštiny, ukrajinčiny a bieloruštiny – a časti južnoslovanského jazykového areálu – bulharčiny, macedónčiny a srbčiny. Z tohto južnoslovanského areálu sa grafickou sústavou – latinkou – vyčleňuje oblasť chorvátskeho jazyka a jazykové

územie slovinčiny s príslušnosťou k rímskemu obradu, resp. neskôr aj k reformácii na slovinskom jazykovom území.

Preberala praslovančina prvky aj z iných jazykov?
Hádam ani jeden jazyk na svete sa nevyvíjal bez kontaktu so svojím inojazyčným okolím. Pretože aj praslovančina mala svojich geneticky neslovanských indoeurópskych „príbuzných“ aj susedov, prenikli do nej slová, ktoré možno považovať za nedomáce. Dokazujú to etymologické výskumy a na ilustráciu možno uviesť niekoľko prastarých slov, ktoré starí Slovania prevzali od iných národov. Možno to znie nepochopiteľne, ale aj všeslovanské slovo *chlieb* má svoj pôvod u starých Germánov v pôvodnej podobe **hlaiba,* ktorým sa pomenúval nekvasený chlieb (v nemčine dodnes zachované slovo *Laib* či anglické slovo *loaf* vo význame „bochník“), slovo *kráľ* má svoj pôvod v nemeckom osobnom mene *Karl,* z ktorého sa v dôsledku všetkých pravidelných hláskoslovných vývinových zmien v slovanských jazykoch ustálili príslušné podoby – v poľštine *król*, v južnoslovanských jazykoch podoba *kralj* či východoslovanská podoba *koróľ.* Rovnaký osud majú aj prevzaté slová *víno* (z latinčiny v podobe *vinum*), *tur* (staré prevzatie zo semitských jazykov na pozadí kultu), *kôš*, slovo *pluh* (prevzaté zo starej nemčiny v predpokladanej podobe *pfluoc*), ktoré nahradilo pôvodný slovanský výraz *radlo* (pôvodne praslovanské **ordlo,* t. j. *„oradlo“*), so vznikom peňažnej výmeny tovarov aj slovo *kúpiť* (z latinského prostredia z podoby *caupōnārī* cez starú nemeckú podobu *kaupō*, z toho súčasná nemecká podoba *kaufen*). S poslednou fázou rozpadu praslovanskej jazykovej jednoty je spätý tematický okruh slov, ktorý najmä západní Slovania prevzali v súvislosti s prijatím kresťanstva. Tieto prevzatia sa zachovali v hlaholských a neskorších cyrilských odpisoch po 9. storočí a aj neskorších svetských textoch, do ktorých prenikli z latinčiny prostredníctvom starej hornej nemčiny. Typickými príkladmi tohto obdobia sú napríklad výrazy *kresťan, omša, mních, kláštor, kostol, košeľa, ďakovať, chvíľa.* V jazyku sa však zachovali aj stopy po takých pôvodných slovách praslovanského pôvodu, ktoré zanikli, resp. sa dnes už nepoužívajú: podstatné meno *lado* (*„neobrábaná pôda“*) sa zachovalo len v ustrnutej podobe siedmeho pádu *ladom ležiaca pôda*, sloveso *celiť* stratilo v slovenčine význam *hojiť* (zachovalo sa len v názve rastliny skorocel = akýsi *„rýchlohoj“*), výraz vtorý vo význame „druhý“ sa nám po hláskoslovnej zmene zachoval len v slove *utorok* (*„druhý deň v týždni“*), stopy po slove *kyta* vo význame *„zväzok“* používame len v odvodenom výraze *kytica.* Príkladov na podobné osudy slov je v slovanských jazykoch mnoho. Práve historické a porovnávacie štúdium jazyka umožňuje odhaliť vývinové procesy v slovanských, ale aj geneticky vzdialených jazykoch, a poukázať na zmeny, ku ktorým dochádzalo v jazyku postupným spoločenským vývinom, pribúdaním nových predmetov a rozvojom jednotlivých činností. Štúdium týchto prvkov je veľmi zaujímavé, z hľadiska poznatkov nesmierne obohacujúce, ale aj náročné. Smutné je, že práve takéto historicko-jazykovedné disciplíny sa v slovenskom univerzitnom vzdelávaní v poslednom čase postupne redukujú, až sa z neho vytrácajú...

Aké pomenovania sa zachovali do súčasných jazykov?
Zjednodušene možno na túto otázku odpovedať, že sú to všetky slová, ktoré v jednotlivých slovanských

Slovník

Praslovanské paralely slovenských výrazov

***Bolgodadimъ za směchъ i polkjь, sъdarъ i něsъdarъ, za dьnь i noktь, trujemь tako žiznь pъlną.**

[Bolgodaďim^{u} za směch^{u} i polkj^{i}, s^{u}dar^{u} i něs^{u}dar^{u}, za d^{i}n^{i} i nokt^{i}, trujem^{i} tako žizn^{i} p^{u}lnon].

Vďačme za smiech i plač, za úspech i neúspech, za deň aj za noc, zakúšame tak plnosť života.

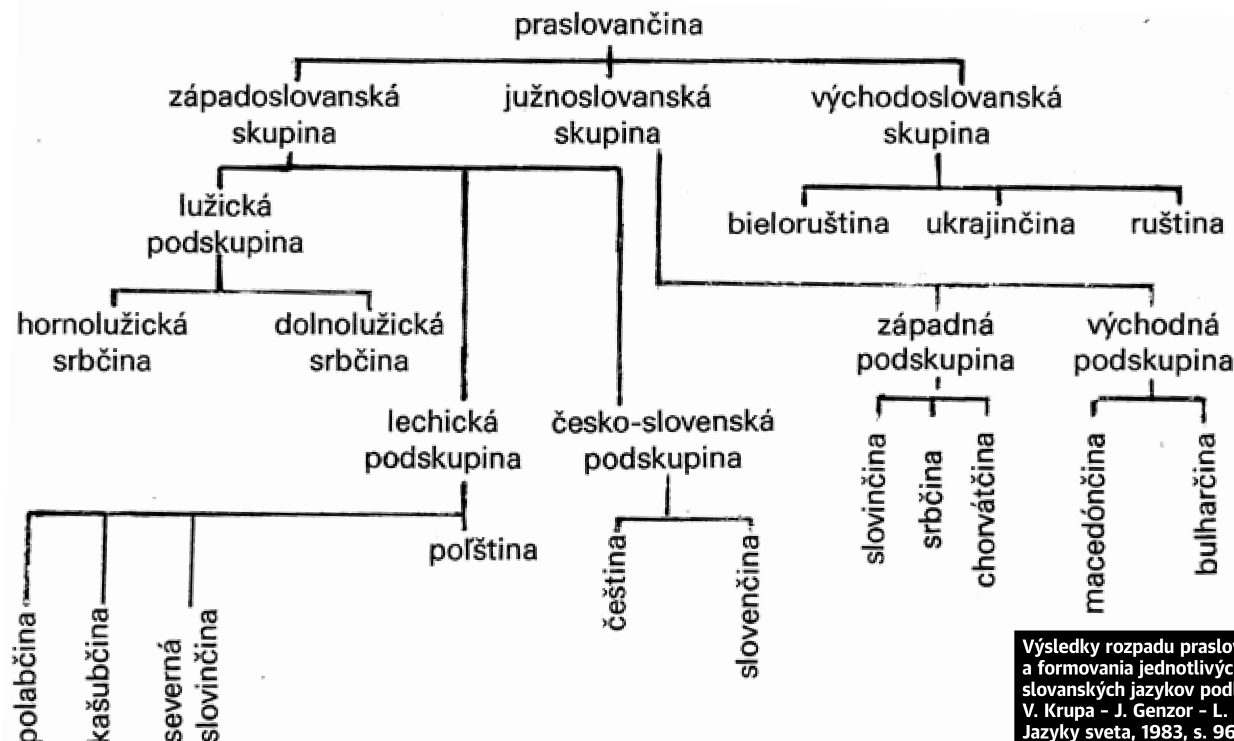
***Sъvortъna pomogtь i sъvertь donositъ obilьje.**

[S^{u}vort^{u}na pomogt^{i} i s^{u}vert^{i} donosit^{u} obil^{i}je]

Vzájomná pomoc a svornosť prináša hojnosť.

*davьni perdъci [dav^{i}ny perd^{u}ci] - dávni predkovia
*otъročьstvě [ot^{u}roč^{i}stvie] - detstvo
*upъvati [up^{u}vaťi] // *věriti [vieriťi] - dúfať, veriť
*chlěbъ da *vino [chľieb^{u} da vino] - chlieb a víno
*chorbrъ *junakъ [chorbr^{u} junak^{u}] - chrabrý junák
*chąntь *měda [chonť mieda] - chuť medu
*laska [laska] - láska
*otъvaga [ot^{u}vaga] – odvaha
*pokladъ [poklad^{u}] – poklad
*portja [portja] - práca
*prijatelь [prijaťeľ] - Priateľ
*slava [slava] - sláva
*smiechъ [smiech^{u}] – smiech
*sъpnъti [s^{u}pn^{u}ti] – snívať
*sьrdьce [s^{i}rd^{i}ce] - srdce
*tajьna [taj^{i}na] - tajomstvo
*zachorna [zachorna] - záchrana

Poznámka: Hviezdičkou označené praslovanské podoby sú rekonštruované, pretože živá podoba tohto jazyka sa nezachovala. V hranatých zátvorkách uvádzame predpokladanú výslovnosť, v nej pôvodné redukované samohlásky zapisujeme pomocnými znakmi: pre mäkkú redukovanú samohlásku (mäkký jer) používame znak ^{i}, tvrdú redukovanú samohlásku (tvrdý jer) označujeme znakom ^{u}.

Výsledky rozpadu praslovančiny a formovania jednotlivých slovanských jazykov podľa knihy V. Krupa – J. Genzor – L. Drozdík: Jazyky sveta, 1983, s. 96.

„Pri charakteristike praslovančiny sme najčastejšie náchylní hovoriť o tom, ktoré slovanské jazyky sa z nej postupne vyvinuli. Je však dôležité uvedomiť si dobu, o ktorej hovoríme, vtedajšiu vyjadrovaciu aj dorozumievaciu funkciu jazyka, jeho slovnú zásobu odrážajúcu úroveň a postupné spoznávanie sveta, javov a procesov, ktoré pred tromi až štyrmi tisícročiami obklopovali človeka."

jazykoch znejú približne rovnako. Spoločná slovná zásoba odrážala pomenovanie najstarších prírodných javov, zdrojov obživy, príbuzenských vzťahov, rastlín či zvierat, napr. *nebo, noc, svetlo, oheň, voda, piesok, zem, dom, drevo, hlina, kameň, dvor, syn, dcéra, vnuk, otec, mať/matka, ded, bab(k)a, ovos, repa, kôň, krava, koza, ovca, stôl,* z ktorých väčšina siaha až do spomínaného indoeurópskeho prajazyka. Takýchto slov je obrovské množstvo a sú náplňou množstva historických, etymologických či výkladových slovníkov. Z porovnávacieho hľadiska sú skôr zaujímavé prípady, v ktorých sa zo spoločného praslovanského základu vyvinuli slová opačného významu, napr. slovo *čerstvý,* ktoré poznáme v slovenčine vo význame *„svieži"*, *„terajší"* (napr. chlieb), ale východní Slovania týmto výrazom označujú opačný význam – *„starý"*, obschnutý chlieb.

Pri charakteristike praslovančiny sme najčastejšie náchylní hovoriť o tom, ktoré slovanské jazyky sa z nej postupne vyvinuli. Z hľadiska poznania podstaty tohto jazyka je však dôležité uvedomiť si dobu, o ktorej hovoríme, vtedajšiu vyjadrovaciu aj dorozumievaciu funkciu jazyka, jeho slovnú zásobu odrážajúcu úroveň a postupné spoznávanie sveta, javov a procesov, ktoré pred tromi až štyrmi tisícročiami obklopovali človeka. Toto poznanie je odhaľovaním významnej spoločenskej – komunikačnej funkcie jazyka, ktorej zásluhou a tak isto aj kontaktmi s inými jazykmi sa každý jazyk rozvíjal a naďalej sa rozvíja.

Sú si dnešné slovanské jazyky veľmi blízke?

Každý jazyk obsahuje množstvo prvkov, ktoré ho s ďalšími jazykmi spája z hľadiska pôvodu aj vývinu, Čím sú si jazyky územne a historickým vývinom bližšie, tým viac spoločných či podobných prvkov majú. Rovnako je v však v každom jazyku množstvo ďalších znakov, ktorými sa tento jazyk od svojho okolia líši a ktoré mu dávajú charakteristický ráz samostatného národného jazyka. Dva jazyky sa nikdy nelíšia jedným javom, ale súborom mnohých prvkov v zvukovej rovine, v gramatike, slovnej zásobe aj v oblasti významov slov. Platí to tak isto aj o slovenskom jazyku a každom slovanskom národnom jazyku, ktorý sa vyvinul z praslovanského jazykového základu. Z neho pochádza aj genetický kód a bohatstvo, ktoré sa rozvinulo do kultúrneho dedičstva každého používateľa niektorého zo slovanských jazykov.

Príbeh seriálu Slovania je fiktívny.

WANDA ADAMÍK HRYCOVÁ: SLOVANIA SÚ MIXOM HISTÓRIE, MÝTOV A FIKCIE

S producentkou seriálu Slovania Wandou Adamík Hrycovou aj o tom, že si počas náročného nakrúcania niekoľkokrát poplakala.

Aké bolo nakrúcanie v koprodukcii? Bolo náročné zladiť ľudí z viacerých krajín?
Keď sa tak zamyslím, neviem, či na nakrúcaní Slovanov bolo aj niečo jednoduché. Točili sme v krajine mimo Európskej únie, kde sa rozpráva iným jazykom, píše odlišným písmom, tamojší ľudia majú odlišnú kultúru aj nastavenie mysle. Z toho vyplývalo nespočetne veľa problémov, ktoré nám prácu značne komplikovali. Museli sme pendlovať hore-dole, čomu sa museli prispôsobiť herci. Bolo treba dať dokopy štáb ochotný na pol roka odísť od svojich rodín a bývať uprostred lesa.

Hovorili ukrajinskí herci na natáčaní po ukrajinsky?
Scenár seriálu bol v oboch jazykoch – po slovensky aj po ukrajinsky. Ukrajinskí herci točili v ukrajinčine, slovenskí po slovensky. Pre potreby slovenského diváka sme dabovali ukrajinských hercov a naopak.

Prečo ste na natáčanie vybrali Ukrajinu? U nás nemáme dosť malebných lesov?
Tých dôvodov bolo viac. Po prvé, na Ukrajine sme našli koprodukčných partnerov, teda niekoho, kto čiastočne seriál zafinancoval, pretože na naše možnosti je naozaj veľmi drahý. Slovensko je primalý trh na to, aby sme si mohli dovoliť čosi takéto zaplatiť sami, koprodukcia bola teda jediným riešením. Druhým dôvodom bolo, že nakrúcanie na Ukrajine bolo lacnejšie. U nás by sa rozpočet na Slovanov zniekoľkonásobil. Tretím dôvodom bolo, že na Slovensku skutočne nemáme také lesy, ako majú Ukrajinci. Nenájdete tu takú nedotknutú prírodu. Nech to znie akokoľvek neuveriteľne, na Slovensku veľmi ťažko nájdete les, kde neprebieha ťažba, kde strom zhnije na tom mieste, kam padne. U nás sa lesy čistia, sú ošetrované, pričom na

Zdroj foto: Petra Bošanská

Ukrajine to nikto nerobí. Príroda tam pripomína tie doby, ktoré sme chceli v seriáli zachytiť. Podarilo sa nám tam nájsť miesta úplne bez zásahov, bez elektrických stĺpov či vedenia.

Nakrúcalo sa výlučne tam?
Nie úplne. Mali sme dni, počas ktorých sme točili aj v Čechách a na Slovensku. V seriáli sa objavuje jaskyňa, ktorá sa nachádza v Čechách, a máme v ňom aj scény s jeleňom, ktoré sa zase museli nakrúcať na Slovensku, lebo ho nebolo možné dopraviť na Ukrajinu.

Konzultovali ste vašu prácu s historikmi alebo archeológmi?
Scenáristi pri písaní scenára veľmi intenzívne konzultovali svoju prácu s odborníkmi zo Slovenskej akadémie vied. Seriál Slovania rozpráva fiktívny príbeh, ktorý je inšpirovaný reálnymi historickými udalosťami. To znamená, že je v ňom veľa postáv, ktoré sú vymyslené, a potom sú tam aj také postavy, o ktorých vieme, že v minulosti naozaj žili. Ich životný príbeh je však, samozrejme, do veľkej miery vymyslený, pretože neexistujú žiadne historické pramene, ktorými by sa dal doložiť. Ide teda o akýsi mix histórie, mýtov a fikcie, čo je podľa mňa úplne v poriadku. To, čo sa týka skutočnej histórie a toho, ako naši predkova žili, súvisí predovšetkým s rituálmi, každodenným životom, poľnohospodárstvom, lovom, tradíciami a zvykmi v predkresťanskej ére, keď starí Slovania verili v mnohobožstvo. Všetky tieto aspekty života Slovanov sme sa snažili zobraziť v rámci fiktívneho deja. Pri mnohých rituáloch sa ukázalo, že sa zachovali až do súčasnosti. To považujem za mimoriadne zaujímavé.

Koľko ľudí sa podieľalo na nakrúcaní seriálu?
Mali sme dni, keď bolo na pľaci dvesto aj dvestopäťdesiat ľudí, čo je naozaj obrovská produkcia. Točili sme vyše pol roka – sedem mesiacov, pričom nikdy nebolo na pľaci menej než sto ľudí.

Všetko sa točilo v exteriéri?
Áno. Postavili sme dve hradiská. Išlo o obrovskú stavbu, v ktorej sa všetko nakrúcalo.

Bola príprava hercov zložitá? Čo všetko museli zvládnuť?
Hoci niektorí herci vedeli jazdiť na koni, aj tak museli absolvovať tréningy jazdy, šermu, streľby z luku, museli sa naučiť plieskať bičom. Mnohí z hercov museli pred natáčaním Slovanov absolvovať skutočne intenzívny tréning.

Mali ste niekedy chuť to vzdať?
Pravda je taká, že sa mi dlho nestalo, že by som pri práci plakala, a pri tomto projekte sa mi to nestalo raz. Bolo to skutočne veľmi náročné.

Príbeh seriálu Slovania je fiktívny.

MARCEL GREGA: SLOVANIA SÚ VYÚSTENÍM ORIENTÁCIE TV JOJ NA VEĽKÉ PROJEKTY

Pravdivá história si k téme Slovanov zobrala na slovíčko aj generálneho riaditeľa JOJ Group Marcela Gregu. Dočká sa seriál pokračovania a pôjdu Slovania do kín?

Slovania vznikli v koprodukcii TV JOJ s Wandal Production a Ukrajincami. Plánujete momentálne aj iné koprodukčné spolupráce so zahraničnými partnermi v rámci seriálových projektov?
Slovania sú v podstate jedným z vyústení našej postupnej orientácie na veľké projekty a koprodukčné spolupráce. Na obrazovke sa to začalo naším prvým spoločným seriálom s Českou televíziou Svet pod hlavou, s ktorou momentálne finišujeme nakrúcanie výbornej napínavej minisérie Ultimátum, na plátnach kín zas širokou filmovou koprodukciou Sklenená izba. Rovnako na začiatku stál vtedy najvýpravnejší seriál 1890, ktorý sme však dokázali realizovať sami bez finančnej podpory, aj keď v tom čase išlo o vôbec najdrahší seriálový projekt. Dnes sme partnermi už dvoch desiatok filmov a rozpracovaných máme aj niekoľko seriálových námetov, no i tu vlani zohrala kľúčovú úlohu pandémia koronavírusu a rozhovory sa presunuli na ďalšie obdobie. Úsilie zvyšovať nároky na kvalitu však prirodzene prináša, najmä na malých trhoch, nevyhnutnosť obzerať sa po partneroch, s ktorými dokážete kvalitné námety realizovať bez zásadných kompromisov.

Z vášho seriálu Trhlina najskôr vznikol film, ktorý sa stal jedným z najsledovanejším v slovenskej kinematografii. Neuvažovali ste o tom, že by ste aj Slovanov v skrátenej forme uviedli v kinách?
Áno, takáto debata tu v priebehu prípravy seriálu vznikla a téma bola na stole dlho. V prípade Trhliny išlo o unikátny krok, ktorý jednoznačne ukázal skrytý potenciál pri špecifických televíznych produkciách, Slovania by pritom bez váhania vedeli takéto parametre naplniť. Na druhej strane, ide o odlišné typy seriálových projektov, Slovania ponúknu dvanásť častí, kým Trhlina bola trojdielna minisséria. Preniesť takýto dej do rozumnej dĺžky celovečerného filmu s udržaním jeho pôvodnej dynamiky by bolo obsahovo mimoriadne zložité. Slovanov zároveň uvádzame na obrazovky na jar 2021, keď naše životy už druhý rok ovplyvňuje pandémia. Pri zatvorených kinách teda táto téma stratila zmysel.

Úspech seriálu v televízii väčšinou vyústi v jeho ďalšie pokračovanie. Ako by to bolo v prípade Slovanov?
Tento variant je otvorený aj v prípade Slovanov. Napriek tomu, že ide o mimoriadne náročnú a vôbec najnákladnejšiu produkciu, veľkú časť investícií zhltla kompletná výstavba dvoch slovanských dedín na účely nakrúcania, ktoré dodnes na Ukrajine stoja. V prípade, že si to divácky úspech vyžiada, vieme sa do týchto priestorov s pokračovaním námetu vrátiť. Rovnako to však platí všeobecne o samotnej realizácii takto výpravných produkcií v budúcnosti. V prípade úspechu sme otvorení pokračovaniu veľkovýpravných projektov, i keď pred Slovanmi mnohí neverili, že sa v slovenských podmienkach vôbec dajú zrealizovať.

„V prípade, že si to divácky úspech vyžiada, vieme sa do priestorov na Ukrajine s pokračovaním námetu vrátiť.“

Zdroj foto: TV JOJ

Príbeh seriálu Slovania je fiktívny.

JANA KIRSCHNER: LÁSKA JE TÉMA, KTORÁ PRETRVÁ VEKY

Seriál Slovania má titulnú pieseň. Zložila ju Jana Kirschner spoločne so svojím partnerom a producentom Eddiem Stevensom a naspievala ju so Štefanom Štecom. Jej názov je Láska neumiera. Divoká rytmická skladba, ktorú vytvorila pre snímku o našich dávnych predkoch, jej zabrala poriadne veľa času. Kirschner nám prezradila, kde čerpala inšpiráciu a čo pre ňu téma Slovanov znamená.

„Keď prišla Wanda s tým, že by som mala napísať pesničku k seriálu Slovania, priznám sa, že som si úplne nevedela predstaviť, ako by som mohla preniknúť do mysle Slovanov alebo ako by som sa mohla s touto témou stotožniť. Na jednej strane to bola veľká výzva, veľmi pekná, a na strane druhej to bolo aj záväzné, pretože je to naozaj niečo, čo patrí k našej histórii, takže som nechcela tápať,“ prezradila Kirschner o prvotnom váhaní. Nakoniec sa však rozhodla, že hoci opatrne, no titulnú pieseň predsa zloží. Skladbu však nevytvorila z večera do rána a dlho jej trvalo, kým prišla na správnu tému i text. „Trvalo niekoľko dlhých mesiacov, kým som sa s témou vnútorne prepojila. Stále som chodila okolo nej a pomedzi výučbu našich detí v prvých mesiacoch najťažšieho lockdownu som si robila poznámky. Absolútne odseknutá od mojej krajiny, rodiny i rodnej reči som zrazu premýšľala nad Slovanmi, nad našou históriou, nad naším príbehom a tým, ako sa prepojiť s minulosťou.“ Hoci myšlienky speváčka sumarizovala niekoľko týždňov, zrod textu piesne nakoniec zabral len jedno popoludnie. „Niektoré texty sa rodia veľmi spontánne a neskôr sa v nich človek nemusí vôbec vŕtať ani ich upravovať, pretože je to tam na prvú. Avšak niektoré témy sú trošku vzdialené a človek sa na to musí pripraviť. Dlhé mesiace okolo nich chodí a nakoniec, vlastne ako aj pri tejto pesničke, potom zrazu za niekoľko minút napíše celý text. Ale tá cesta k nemu je oveľa dlhšia.“

Čo nás spája s minulosťou?
Jana Kirschner dlho uvažovala, aká téma bude vytvárať gro celej skladby. Nevedela presne opísať, ako žili Slovania, hoci si danú tematiku naštudovala. „Nebolo pre mňa ľahké nájsť spôsob, ako komunikovať túto tému, najmä preto, že človek nevie, ako sa na svet dívali ľudia pred mnohými storočiami. V texte sa objavujú otázky ako „Kam letí vietor, čo dvíha prach? Čo skrýva rieka v hmlách? Koľko je ciest a hviezd na nebi?“ Myslím, že aj napriek tomu, že žijeme úplne iné životy, sa aj my často vraciame k týmto základným otázkam. V tom je to prepojenie a myslím si, že skutočne funguje, najmä v období, v ktorom sa spoločnosť a ľudstvo práve teraz nachádza.“ Speváčka nakoniec našla živý symbol, ktorý prežil roky v našich príbehoch, piesňach i rozprávkach. Je ním láska. „Akokoľvek je téma lásky ošúchaná a akokoľvek sme ju už skloňovali tisíckrát, v našich životoch bude vždy prítomná.“ Titulnú skladbu k seriálu nakoniec pomenovala Láska neumiera. A ako si známa speváčka predstavuje, že tvorili Slovania? „Hudbu tvorili určite aj Slovania, používali iné spôsoby tvorby. Nástroje a piesne nemohli nahrávať, preto sa zrejme odovzdávali najmä ústnym podaním. Ich hudba sa však rodila z rovnakých dôvodov, prichádzala z rovnakého zdroja. Znie to možno neuveriteľne, ale tak to nejako vnímam. Naše témy sú iné, rovnako aj naše životy, ale práve v hudbe sa dá nájsť niečo, čo nás spája,“ dodala.

HUDOBNÉ NÁSTROJE STARÝCH SLOVANOV

Hudba a spev sprevádzali Slovanov v každodennom živote, ale aj pri ľudových slávnostiach, počas svadobných aj pohrebných obradov. Historické záznamy hovoria a existencii hudobných nástrojov už od 6. storočia, bližší opis však neponúkajú. Dozvedáme sa z nich o existencii rozličných strunových nástrojov, píšťal aj bicích nástrojov. Čo-to možno vydedukovať aj z vyobrazení, hoci tie sú pomerne neskoré. Na freske v Kyjevskom chráme sv. Sofie, ktorý postavili v 11. storočí, sú zobrazení hudobníci hrajúci na rôzne strunové, dychové aj bicie nástroje – píšťaly, bubny, trúbky, psaltérium či citaru. Strunové nástroje mali často podobu citary alebo harfy a hralo sa na ne predovšetkým prstami, občas sláčikom. Vzácne nálezy hudobných nástrojov pochádzajú z Novgorodu, kde sa našli pozostatky dvoch strunových nástrojov nazývaných gusle a gudky. Gusle mali päť strún rozličnej dĺžky, gudky mali tri struny. Struny na drnkacích nástrojoch bývali z kovu, na sláčikových z tenkých šliach. Medzi archeologické nálezy patria aj jednoduché píšťalky určené na praktické účely. Slovania sa tiež venovali zborovému spevu.